

NITRAT 22

JUGOSLOVENSKA
KINOTEKA

70

GODINA
KINOTEKE

16 – 23. decembar 2020.

22. FESTIVAL NITRATNOG FILMA

JUGOSLOVENSKA KINOTEKA

Uzun Mirkova 1

BEOGRAD – SRBIJA

16 – 23. December 2020

22 NITRATE FILM FESTIVAL

YUGOSLAV FILM ARCHIVE

1 Uzun Mirkova Street

BELGRADE – SERBIA

Izdaje
Jugoslovenska kinoteka, Beograd, 2020.

Generalni pokrovitelj
Ministarstvo kulture i informisanja
Republike Srbije

Za izdavača
Jugoslav Pantelić

Selektor Festivala i urednik izdanja
Aleksandar Saša Erdeljanović

Saradnici Festivala
Božidar Marjanović, Marijana Cukućan,
Bojan Kovačević, Branislav Erdeljanović,
Nenad Bekvalac, Božidar Jovanović,
Marjan Vujović, Irina Runjevac,
Marijana Terzin Stojčić

Digitalna restauracija
Dubravko Badalić, Stevan Stanić,
Milan Miljušević, Lazar Lisinac,
Bojan Perković, Maša Badalić

Prevod
Branislav Erdeljanović, Nenad Bekvalac,
Marjan Vujović, Bojan Kovačević,
Agencija “No Name Plus”

Tehnički saradnici na projektu
Aleksandra Savić, Bojan Kovačević,
Saša Banjović, Svetlana Vistać,
Radiša Cvetković, Ivan Stamenković

PR Festivala
Marijana Terzin Stojčić

Finansijski organizator
Olivera Živanović

Inspicijent
Radiša Cvetković

Klavirska pratnja
Miloš Krstić

Tehnička priprema kopija
Gordana Kabić, Milan Turudić, Dejan Stojanović

Tehničke usluge i projekcija
Ivan Stojanović, Nikola Šobić,
Ljuba Jelić, Marko Nikolić

Grafički dizajn i vizuelni identitet
Braća Burazeri / Isidora Tomić

Štampa
Službeni glasnik

Tiraž
700

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
ISBN 978-86-83513-43-7
COBISS.SR-ID 27807753

www.kinoteka.org.rs
kinoteka@kinoteka.org.rs

Posebno zahvaljujemo

The Creative Europe MEDIA programme
of the European Comission & ACE

Zahvaljujemo

Cinemateca Portuguesa; Cinémathèque
Française; Centre National du Cinema et
de l'image animee (CNC); Cinematheque
Royal de Belgique/Koninklijk Belgisch
Filmarchief; Det Danske Filminstitut;
Deutsche Kinemathek – Museum für Film
und Fernsehen; FilmMuseum Munchen;
Gosfilmofond of Russia; Hungarian National
Film Archive, Národní filmový archiv Praha
(NFA); Nasjonalbiblioteket / The National
Library of Norway; Bulgarska Nacionalna
Filmoteka; National Film Center-National
Museum of Modern Art Tokyo; Svenska
Filminstitutet; Fondazione Centro
Sperimentale di cinematografia-Cineteca
Nazionale; Cineteca del Comune di Bologna;
Filmarchiv Austria; Eye Filmmuseum;
China Film Archive; Filmoteca Espanola;
George Eastman Museum

NITRAT 22

Poštovani prijatelji filma,

Ove godine nas je sve iznenadila pandemija korone, bolesti koja je promenila i nažalost uništila mnoge živote, ali i čitav sistem funkcionisanja svega, pa i kulture i kinematografije. Zbog toga smo bili prinuđeni da stalni termin festivala, sa kojim smo niz godina započinjali naše „nitratno druženje“, pomerimo za bar pola godine, u neka bolja vremena, koja nažalost, još uvek nisu došla. Upravo zato što želimo da budemo „muze koje ne čute, dok ratovi traju“, odlučili smo da zarad tradicije, kontinuiteta i naših vernih gledalaca i ljubitelja filma, organizujemo XXII po redu Festival nitratnog filma u Jugoslovenskoj kinoteci, pod najjednostavnijim motom „Nitrat 22“.

Daisuke Ito, Abel Gans, Evald Šorm, Gerhard Lamprecht, Zoltan Fabri, Sesil De Mil, Vitorio De Sika, Manoel de Oliveira, su samo neka od velikih rediteljskih imena, čiji će filmovi krasiti ovogodišnji festival.

Program filmova će, kao i uvek, biti šarolik i raznovrstan, pun najrazličitijih žanrova, od komedija i drama, preko istorijskih filmova i spektakla, do horora i dokumentarnih ostvarenja, sa nizom iznenađenja i do sada nikada prikazanih filmova na našim prostorima. Biće tu dela koja su se decenijama vodila kao izgubljena i sada su napokon pronađena, zatim više izvanrednih digitalno restaurisanih kopija klasičnih filmova i retkih bisera kinematografije. Uz tek otkrivene filmove iz II svetskog rata, koje kinoteka po prvi put prikazuje u terminu predviđenom za filmove o Srbiji i Jugoslaviji, zadovoljstvo nam je da ćemo na samom otvaranju festivala predstaviti najnoviji digitalno restaurisani film, upravo završen u Odeljenju za digitalizaciju i restauraciju Arhiva Jugoslovenske kinoteke. Reč je o jednom od prvih srpskih igranih filmova posle I svetskog rata, socijalnoj drami *Grešnica bez greha* (1930), u režiji pionira kinematografije, Koste Novakovića. Ovaj film je restaurisan u 2k rezoluciji i bitno proširen u odnosu na raniju verziju, zahvaljujući pronalasku delova materijala koji su nedostajali, a uz filmsku projekciju biće dostupan na online premijeri 4. decembra. Ovo predstavljanje je deo projekta „Sezona klasičnih filmova 2020,“ finansijski podržanog od „Kreativna Evropa Medija programa“ Evropske komisije, uz saradnju sa Međunarodnom federacijom evropskih filmskih arhiva (ACE).

U nadi da ćete u osam dana programa sa dvadeset četiri termina i sedamdeset četiri filma naći bar deo razloga za smeh i izlazak iz letargije svakodnevice, pozivamo vas da prisustvujete festivalu „Nitrat 22“.

Aleksandar Saša Erdeljanović
Direktor i selektor festivala

Skraćenice zemalja /
Country Abbreviations

AT	Austrija / Austria
BE	Belgija / Belgium
BG	Bugarska / Bulgaria
CN	Kina / China
CS	Čehoslovačka / Czechoslovakia
DK	Danska / Denmark
ES	Španija / España
FR	Francuska / France
GE	Nemačka / Germany (do / until 1948)
HU	Mađarska / Hungary
IT	Italija / Italy
JP	Japan / Nippon
JUG	Jugoslavija / Yugoslavia (1918-1941)
LK	Šri Lanka / Sri Lanka
MX	Meksiko / Mexico
NO	Norveška / Norway
PT	Portugalija / Portugal
SE	Švedska / Sweden
SU	Sovjetski Savez / USSR
US	SAD / United States of America

Skraćenice zanimanja /
Credit Abbreviations

Ad/Auth	Autor književnog dela Author
F/Ph	Direktor fotografije Photography
M	Muzika Music
Mt/Ed	Montaža Editing
Pp/PC	Proizvodno preduzeće Production Company
Ps/Sc	Pisac scenarija Screenplay
R/Dir	Reditelj Director
Ul/Cast	Uloge Cast

Satnica
22. Festivala
Nitratnog filma

22 Nitrate
Film Festival
Schedule

Sreda, 16.12.

11:30	CIGANČICA ANE 75' Fante-Anne (NO, 1920) R/Dir: Rasmus Breinstein Ul/Cast: Asta Nielsen, Einar Tveito	15:00	SVEČANO OTVARANJE FESTIVALA „NITRAT 22” PJESMA O ZRAKAMA 2.5' (GE, cca 1938–1941) REKLAMA PROJEKTA SEZONA KLASIKA 3.5' (SEASON OF CLASSICS) (NL, 2020) GREŠNICA BEZ GREHA 90' (JUG, 1930) R/Dir: Kosta Novaković Ul/Cast: Sonja Stanisavljević, Ilija Dragićević
13:00	BELA SOBA 78' Bjalata staja (BG, 1968) R/Dir: Metodi Andonov Ul/Cast: Apostol Karamitev, Elena Rajnova		

Četvrtak, 17.12.

11:00	PUTOVANJE BANDITA ČUIJA 94' Chuji Tabinakki Daisanbu Goyohen (JP, 1927) R/Dir: Daisuke Ito Ul/Cast: Denjiro Okochi, Naoe Fushimi	15:00	KULA SEDAM GRBAVACA 85' La Torre de los siete jorobados (ES, 1944) R/Dir: Edgar Neville Ul/Cast: Antonio Casal, Isabel de Pomes
13:00	OSAM AKORDA 108' Otte Akkorder (DK, 1944) R/Dir: Johan Jacobsen Ul/Cast: Erling Schroeder, Asbjorn Andersen		

Petak, 18.12.

12:00	POPLAVE U LONJSKOM POLJU 5' (1941) KRSTIONICA KNEZA VIŠESLAVA 3' (1942) PUTEM PREPORODA - JUGOSLAVIJA JUČE I DANAS 55' (1938)	15:00	SVAKODNEVNA HRABROST 86' Každy den odvahu (CS, 1964) R/Dir: Evald Schorm Ul/Cast: Jana Brejchova, Jan Kačer
13:30	LASTAVICA I SENICA 78' l'Hirondelle et la mesange (FR, 1920) R/Dir: Andre Antoine Ul/Cast: Maguy Deliac, Jane Maylianes		

Subota, 19.12.

11:00	BORBA / ISTRAJAVANJE 84' Fen dou (CN, 1932) R/Dir: Dongshan Shi Ul/Cast: Zheng Junli, Chen Yanyan	14:30	KRAJ SEZONE 120' Utossezon (HU, 1967) R/Dir: Zoltan Fabri Ul/Cast: Antal Pager, Janos Rajz
12:45	DEVOJKA I ZUMBULI 89' Flicka och hyacinter (SE, 1950) R/Dir: Hasse Ekman Ul/Cast: Eva Henning, Ulf Palme		

Nedelja, 20.12.

11:00	U SREDIŠTU NEPOZNATE JUŽNE AMERIKE 39' Au Centre de l'Amérique du Sud inconnue (BE, 1924) R/Dir: Marquis de Wavrin U ZEMLJI SKALPOVA 72' Au pays du scalp (BE, 1931) R/Dir: Marquis de Wavrin	15:00	VRATA RAJA 84' La porta del cielo (IT, 1945) R/Dir: Vittorio De Sica Ul/Cast: Marina Berti, Maria Mercader
12:45	NATAN MUDRI 128' Nathan der weise (GE, 1922) R/Dir: Manfred Noa Ul/Cast: Werner Krauss, Carl de Vogt		

Ponedjeljak, 21.12.

15:00	BRILJANTNI BAJOGRAF: PRVE POKRETNE SLIKE EVROPE 52' (1897-1902) The brilliant Biograph: Earliest moving Images of Europe (US, 1897-1902) HLEB 59' O Pao (PT, 1959) R/Dir: Manoel de Oliveira	18:30	JOVANKA ORLEANKA 137' Joan the Woman (US, 1916) R/Dir: Cecil B. DeMille Ul/Cast: Geraldine Farrar, Raymond Hatton
17:00	IZVOR ZA ŽEDNE 70' Rodnik dlja žažduščih / Krinicja dlja spraglih (SU, 1965) R/Dir: Jurij Il'enko Ul/Cast: Dmitrij Miljutenko, Larisa Kadočnikova		

Utorak, 22.12.

14:00	ISTORIJA VELIKE LJUBAVI 150' Historia de un gran amor (MX, 1942) R/Dir: Julio Bracho Ul/Cast: Jorge Negrete, Domingo Soler	18:30	POD GREHOM / REGINA, ILI OČEVI GRESI 126' Der Katzensteg (GE, 1927) R/Dir: Gerhard Lamprecht Ul/Cast: Lissy Arna, Jack Trevor
17:00	POSLEDNJI POVRATNIK 78' Le Dernier Tournant (FR, 1939) R/Dir: Pierre Chenal Ul/Cast: Fernand Gravey, Michel Simon		

Sreda, 23.12.

15:00	BLAGO 106' Nidhanaya (LK, 1972) R/Dir: Lester James Peries Ul/Cast: Gamini Fonseka, Malini Fonseka	19:00	ORLOV 101' Der Orlov (GE, 1927) R/Dir: Jakob Fleck, Louise Fleck Ul/Cast: Ivan Petrovich, Vivian Gibson
17:00	BETOVEN / VELIKA BETOVENOVA LJUBAV 110' Un grand amour de Beethoven (FR, 1936) R/Dir: Abel Gance Ul/Cast: Harry Baur, Annie Ducaux		

Program
22. Festivala
Nitratnog filma

22 Nitrate
Film Festival
Program

Bela soba

BJALATA STAJA (BG, 1968)

R/Dir: Metodi Andonov
Ad/Auth: Bogomil Rajnov
Ps/Sc: Bogomil Rajnov
F/Ph: Dîmo Kolarov
M: Dimitar Valčev
Mt/Ed: Elena Dimitrova
Ul/Cast: Apostol Karamitev, Elena Rajnova, Doroteja Tončeva, Konstantin Kocev, Georgî Čerkelov

foto: B'lgarska nacionalna filмотека

Sofija, 1960-ih. Naučnik Petar Aleksandrov teško je bolestan i leži u bolnici. Dugi sati usamljenosti između četiri zida teraju ga da razmišlja o sebi, o životu i svim stvarima koje su mu se tokom godina događale, dobre ili loše. Seća se susreta sa prijateljima Bubijem i Rinom, sa kojom je imao kratku ljubavnu vezu, ali i dalje je voli. Seća se neostvarenog sna – svoje knjige „Psihologija osećanja“ koja treba da ugleda svetlost dana, neprijatnih razgovora sa konzervativnim Stojevim, prvog sastanka sa budućom suprugom Saškom, tada njegovom studentkinjom, rađanja njihovih ćerki i divnih trenutaka koje je imao sa porodicom. Sumorna sećanja na Saškinu tragičnu smrt i smrt njegovih roditelja, koji su poginuli tokom bombardovanja Sofije za vreme Drugog svetskog rata, naviru sve više... Halucinacije... Poseta njegovih kćeri. Prijatelj Vasil uspeva da izdejstvuje da mu se izda knjiga, ali naučnik je već istrošio svu svoju snagu. Prozor njegove bele sobe najavljuje pustoš...

Metodi Andonov je u međunarodnim okvirima poznat pre svega po istorijskoj drami i jednom od najboljih bugarskih filmova prošlog veka *Kozji rog* (1972). U senci ovog, poznatijeg dela, je njegovo debitantsko ostvarenje *Bela soba* nastalo po značajnom romanu Bogomila Rajnova, u kome se kroz lik glavnog junaka, intelektualca, preispituje prvih dvadeset godina bugarske poratne istorije, od kojih je dobar deo protekao u sistemu rigidnog socijalizma. To je snažno delo, koje kroz reminiscencije bolesnog, usamljenog i izolovanog glavnog junaka, u tumačenju maestralnog Apostola Karamiteva, daje bilans gorčine, nepravdi i promašenog života. Veličinu ovog sofisticiranog ostvarenja prepoznao je žiri Festivala u Nju Delhiju, na kome mu je 1970. godine dodeljena prva nagrada.

„Diskretno označen vremenski raspon smešten je od kraja četrdesetih do kraja pedesetih godina XX veka. Međutim, slika gledaocu sugeriše da se stvari razvijaju u sadašnjosti (kraj 60-tih), čime autori pokazuju da problemi nisu ostali samo u vremenu 'kul'ta ličnosti'."

(Aleksandr' Janakiev; Enciklopedija b'lgarsko kino, 2000, str. 325)

Betoven / Velika Betovenova ljubav

UN GRAND AMOUR DE BEETHOVEN (FR, 1936)

R/Dir: Abel Gance
Ps/Sc: Abel Gance, Steve Passeur
F/Ph: Marc Fossard
Mt/Ed: Marguerite Beauge, Andre Galitzine
Ul/Cast: Harry Baur, Annie Ducaux, Jany Holt, Jean-Louis Barrault, Andre Nox

Beč, 1801. godine. Samouvereni Ludvig van Betoven, koji se nedavno preselio iz Nemačke, teši majku ožalošćenu zbog gubitka sina, klavirskim komadom koji je za tu priliku komponovao. Ubrzo se zaljubljuje u svoju prevrtljivu učenicu Đulijetu, koju obasipa ljubavnim pismima na gađenje njenog oca. Međutim, Đulijeta ga odbija zbog grofa Galenberga, pogrešno misleći da je njegova drugorazredna muzika jednaka Betovenovoj. Kada Betovenu kaže da planira da se uda za grofa, on sastavlja prelepu, ali melanholičnu „Mesečevu sonatu“. Bez Đulijete, malodušni Betoven se povlači, da bi se 1802. godine nastanio u mlinu u Hajligenštatu. Ubrzo ogluvi i upada u samoubilačku depresiju, dok ne shvati da i dalje može da komponuje kroz zvukove kojih se seća. Pomaže mu odana Tereza, koja ga ludo voli. Do 1813, Betoven je komponovao 6, 7. i 8. simfoniju. Nesrećna Đulijeta zaključana u braku bez ljubavi, vrativši se iz Italije zamoli Betovena da joj oprosti i da joj se vrati, ali Betoven ne može okrenuti leđa Terezi, koju ženi. Svet odbacuje Betovena 1826. godine u korist modernijih i laganijih kompozitora, pošto muzički izdavač Štajner odbija da objavljuje njegova dela. Zajedno sa svojom napaćenom suprugom, Betoven živi u siromaštvu u napuštenom manastiru. Sledeće godine bolest pogađa i nepouzdanog nećaka Karla koji je godinama krao njegovu muziku napuštajući ga u vreme kada mu je najpotrebniji. Dok su pored Betovenove samrtne postelje njegovi prijatelji pričali, dotle je njegovo poslednje delo bilo sjajno primljeno na koncertu.

Neponovljivi individualista i virtuoz tehničkih čuda i otkrovenja na filmu, Abel Gans je posle epohalnih nemih filmova, kakvi su *Točak* (1923) i *Napoleon* (1927) pao u zapećak i izgubio poverenje producenata, zbog kraha svog prvog zvučnog filma *Kraj sveta* (1930). Tokom sledeće decenije mahom je režirao melodrame i komercijalne filmove, osim dva odlična, istorijska kostimirana filma, *Lukrecija Bordžija* (1935) i *Velika Betovenova ljubav* (1936). Nema mnogo filmova posvećenih genijalnom Betovenu, a Gansova verzija njegove biografije je nesumnjivo jedna od najboljih, bez obzira na neujednačenost delova i ponekad čudne montažne rezove, što bi se moglo pripisati i skraćivanju filma, ali i finansijskim problemima koji su ga omeli da se do kraja uživi u život kompozitora. Hari Bor, bard francuske glume, bio je pomalo prestar za ulogu Betovena ali je ipak, zahvaljujući bravuroznoj glumačkoj tehnici, uspeo da iznese sve emocije i strahove ovog tragičnog genija. No, važnija od slobodne interpretacije kompozitorove biografije u ovom ostvarenju je majstorska interakcija između zvuka i slike. Deo u kome Betoven u Hajligenštatu oseća da gubi sluh, šetajući se pored ptica, slušajući violinistu, kovačev čekić, vodopad i zvuk zvona, dok mu kroz glavu probija strašna kakofonija, je ne samo jedna od najdirljivijih, već i najznačajnijih scena u celokupnoj francuskoj kinematografiji tridesetih godina.

„Betoven predstavlja još jednu varijaciju preokupacije Abela Gansa titanima... Život Betovena od 1801. godine do njegove smrti, Gans prikazuje u epizodama i pri tom prilično slobodno tumači činjenice i meša redosled kompozicija ali ostaje veran duhu kompozitora... 'Reći da sam srećan što sam stvorio ovu ulogu', rekao je Hari Bor, 'bila bi apsurdna fraza. Ja sam ushićen.' (James Reid Paris: The great French films, 1986)

foto: Jugoslovenska kinoteka

Blago

NIDHANAYA (LK, 1972)

foto: Fondazione cineteca di Bologna

R/Dir: Lester James Peries
Ad/Auth: G. B. Senanayake
Ps/Sc: Tissa Abeysekera
F/Ph: M.S. Anandan
M: Premasiri Kemadasa
Mt/Ed: Lester James Peries, Edwin Leetin, Gladwyn Fernando
Ul/Cast: Gamini Fonseka, Malini Fonseka, Saman Bokalawala, Francis Perera, Mapa Gunaratne

Početak dvadesetog veka. Vili, pripadnik bogate familije iz jednog sela na Šri Lanci oduvek se zanimao za natprirodne stvari. Jednog dana otkrio je stari Ola Lif rukopis, u kome se pominjalo zakopano blago, koje je pripadalo drevnom kralju. Međutim, da bi neko došao do blaga morao je da žrtvuje devicu, koja ima četiri obeležja na vratu. Uskoro, dok se šetao pored reke, Vili je sreo mladu devojkicu Irenu, primetivši na njoj baš takve beleže. Kada se dovoljno raspitao i saznao sve o njoj, odlučio je da je oženi. Nakon nekog vremena, Irena je primetila da je stalno zamišljen. Ispitavši ga, saznala je da Vili mora da izvrši religijski obred u pećini. Ona se ponudila da mu pomogne i sve organizuje. Kada su otišli do pećine, Vili ju je prinio kao žrtvu u nadi da će doći do skrivenog blaga. Nažalost do njega nije došao. Tužan, otišao je kući rešen da zapiše šta se sve događalo u svoj dnevnik. Kada je završio priču, odlučio je da se obesi.

—
Blago Lestera Džejmsa Perisa je najbolje kinematografsko delo svih vremena u Šri Lanci, dobitnik „Srebrnog lava“ kritike na Festivalu u Veneciji 1971. godine, a našao se i na listi „100 najboljih filmova XX veka“ koju je pravila Kinoteka Francuske. U pitanju je mračan crno beli film, koji u nekim elementima podseća na radove Džejmsa Ajvorija i Satjadžita Reja, ali je za razliku od njih, pun teskobe, tamnih slutnji i jezovitih osećaja, koji su još više pojačani hipnotičkom muzikom, naročito zvucima bubnjeva. Delo vrhunske glume i još bolje režije, u izrazu umnogome slično noar filmovima, je zapravo ozbiljna politička studija o degradaciji klasnog društva.

„Glavni lik je zarobljen između dve kulture: zapadne / britanske i kulture iz koje sam potiče – on je izgubljen između dva sveta. Nesposoban da se prilagodi ni jednoj ni drugoj, on upija ono najgore iz obe kulture. Kada se društvo promeni on poludi.“

(Lester James Peries)

Borba / Istrajavanje

FEN DOU (CN, 1932)

中国电影资料馆
CHINA FILM ARCHIVE
中国电影艺术研究中心
CHINA FILM ART RESEARCH CENTER

foto: China Film Archive

R/Dir: Dongshan Shi
Ps/Sc: Dongshan Shi
F/Ph: Zhou Ke
Ul/Cast: Zheng Junli, Chen Yanyan, Yuan Congmei, Liu Jiqun, Zhou Hongquan

Dvojica radnika u elektrani, Ženg i Juan, žive na drugom spratu stare kuće gospodina Liua, dok su treći sprat iznajmili Jiao Damao i njegova usvojena ćerka Jan. Ona počinje da svakodnevno kuva za Juana i Ženga, i ubrzo se obojica zaljubljuju u nju. Jiao maltretira Jan, jer je odbila njegov zahtev da ugosti bogatog biznismena. Ženg pokušava da je zaštiti i pušta je da se sakrije u njegovoj sobi. Kada je Ženg zaspao, Juan je ušao u sobu sa pokvarenom namerom, ali ga je probudio Janin vrisak. Iskočio je da bi je zaštitio, a zatim su pobjegli i otišli da žive u gradu. Posle mnogo muke, Juan ih je pronašao i došlo je do tuče između dva mladića, koji su završili u zatvoru. Nakon izbijanja rata sa Japanom, njih dvojica su pušteni da se pridruže vojsci kao dobrovoljci i ratovali su rame uz rame na granici. Kada su sve konačno oprostili jedan drugome, Juan je stradao u borbi. Za to vreme Jan je živela sa gospodinom Liuom čekajući Ženga. Teško je primila lažne vesti o Žengovoj smrti, ali se na kraju, njegova četa pobjednički vratila, i dvoje mladih je nastavilo da živi u sreći.

—
Decenijama izgubljen film *Borba* imao je novu premijeru na Festivalu u Pordenoneu 2019. godine i postigao veoma zapažen uspeh. Reditelj Dongšan Ši, član levičarske Lige kineskih dramaturga, je strukturisao film na „dijalektičkoj borbi“ između dva prijatelja, Ženga (koga igra kasnije čuveni šangajski filmski reditelj Ženg Junli) i Juana (u tumačenju Juana Congmeija), od kojih je prvi zgodni i hrabri romantik iz radničke klase, a drugi takođe radnik, ali korumpiran, sav u žudnji za novcem i seksualnim uživanjima. Između njih je mlada Jan (tada šesnaestogodišnja Čen Janjan), oko koje vode borbu, ali film u osnovi ima socijalni marksistički momenat, u inače romantičnoj radnji. Ipak, najveća vrednost ovog filma je u estetskom smislu, jer je kamera fluidna, pa se čas kreće oko likova i uključuje gledaoca u scene sa njima, da bi se potom udaljavala od njih, i davala likovima prostor, kako bi se njihovi međusobno zavisni odnosi učinili vidljivim. Nažalost, briljantna karijera Dongšan Šija prekinuta je 1955. godine njegovim samoubistvom, za vreme čistki na početku „Kulturne revolucije.“

„Ipak, kao komercijalni UPS film pod cenzurom KMT-a, Borba ugrađuje sociopolitičku borbu u romantičnu radnju, sa sjajnom kamerom Žou Kea. Žou koristi mobilnu kameru koja podseća na rad kamere u Murnauovim filmovima i tehnike kadriranja, kompozicije i metode Pudovkinove škole montaže.“

(Victor Fan, *Le giornate del cinema muto*, 2019. godine)

Cigančica Ane

FANTE-ANNE (NO, 1920)

R/Dir: Rasmus Breistein
Ad/Auth: Kristofer Janson
Ps/Sc: Rasmus Breistein
F/Ph: Gunnar Nilsen-Vig
Ul/Cast: Aasta Nielsen, Einar Tveito, Johanne Bruhn, Lars Tvinde, Dagmar Myhrvold

foto: The National Library of Norway

Bolesna majka, sa malom bebom Ane, posle dugog i teškog putovanja dolazi na bogatu Storlein farmu i moli vlasnike da kod njih prespava i odmori se. Nakon što su je odbili, ona sa detetom odlazi u ambar da prespavaju, ali je sutradan pronalaze mrtvu, a brigu o bebi preuzimaju vlasnici farme. Ane je porasla, postala je razuzdana tamnoputa devojčica i stalno uvaljuje u nevolje Haldora, sina vlasnika farme, ne znajući da je usvojena. Njegovoj majci jednom prekipi i u besu izgovori da nije nikada trebala da je primi u kuću. Ane odlazi kod Jona, radnika sa farme i saznaje istinu o sebi. Prolaze godine i Ane se zaljubljuje u Haldora, ali njegova stroga majka je za njega našla bolju priliku. Puna uzavrele krvi i preke naravi, Ane reši da se osveti i zapali kuću, sagrađenu za Haldora i njegovu novu izabranicu. Jon, koji je zaljubljen u Ane, preuzima na sebe krivicu za požar. Kada je odslužio zatvorsku kaznu, zajedno sa Ane emigrira u Ameriku, pronasavši sreću u novoj zemlji.

Kamen temeljac norveške kinematografije, *Cigančica Ane* je u mnogo čemu bio prvi, između ostalog: prvi norveški film u kome je učestvovala domaća profesionalna glumačka i tehnička ekipa (do tada su to bili Šveđani i Danci), prvi norveški igrani film smešten u izrazito domaći milje, prvi norveški igrani film – adaptacija domaćeg književnog dela i prvi film uskoro vodećeg reditelja norveškog nemog filma Rasmusa Breistena. Reč je o arhetipskom primeru norveške seoske melodrame, koja se bavi ljubavlju iznad granica klasa i bogatstva. Topla svetlost, čist vazduh leta i atmosfera koja odiše mladošću, nadom ali i neizbežnim razočaranjima, ojačana je izuzetnim kadrovima prelepih pejzaža i pažljivo komponovanim, gotovo slikarskim scenama. Zanimljivo je da je glavna glumica Aasta Nilsen, pre svega pozorišna glumica i operetska pevačica, snimila samo tri igrana filma, ali je zbog svog istog imena (razlika je samo u slovu A koje se ponavlja dva puta) sa čuvenom zvezdom danskog i nemačkog nemog filma, često bila brkana. Nacionalna biblioteka Norveške je 2011. godine uradila novu restauraciju ovog filma, kopirajući ga na originalnom nemom filmskom formatu, gde su kadrovi bili kolorisani prema oznakama za bojenje na jedinom sačuvanom dublneгатivu filma.

„Film Rasmusa Breistejna govori o granicama, njihovom postavljanju i prevazilaženju... *Cigančica Ane* je drama o identitetu, o poreklu i ulogama u društvu, a taj identitet dobija formu preko pola, klase i etničke pripadnosti.“

(Gunnar Iversen: Fante-Anne fyller 100 ar!, 2020)

Devojka i zumbuli

FLICKA OCH HYACINTER (SE, 1950)

R/Dir: Hasse Ekman
Ps/Sc: Hasse Ekman
F/Ph: Goran Strindberg
M: Erland von Koch
Ul/Cast: Eva Henning, Ulf Palme, Birgit Tengroth, Anders Ek, Gosta Cederlund

Na velikoj proslavi mlada pijanistkinja Dagmar je svirala klavir pred gostima. U trenutku kada je izvodila specijalnu melodiju, odjednom je zastala i vidno uznemirena istrčala napolje. Tumarajući noću po Stokholmu upoznala je pijanog umetnika i dala mu novac za portret koji je napravio, ali ga ona nije uzela. Sledećeg jutra kućna pomoćnica ju je pronašla obešenu u stanu. Policija se raspitivala o njoj kod komšija, i svi su izjavili da je bila fina i pristojna, ali i usamljenica koju niko nije dobro poznavao. Kako je u nedostatku bliskih prijatelja i porodice celo nasledstvo ostavila svojim susedima, piscu Andersu Vikneru i njegovoj ženi Brit, Anders je počeo da istražuje njeno samoubistvo i šta je dovelo do te tragedije. U želji da sazna istinu je razgovarao sa nekoliko ljudi koji su je poznavali: umetnikom autorom njenog portreta, glumicom sa kojom je nekada delila stan, starijim bankarom - možda njenim ocem, bivšim mužem i pevačem na čijoj je proslavi bila pre samoubistva. Bio je ubeđen da je sve bliži istini, ali je Brit imala bolji instinkt o tome šta se desilo te kobne noći.

Početkom pedesetih godina, poznati glumac i reditelj Hase Ekman je bio rival Ingmaru Bergmanu, i u Švedskoj se vodila rasprava oko toga ko je od njih najveći švedski režiser. Iako su se stvari vrlo brzo razbistrile i okrenule u korist Bergmana, on sam je Ekmanov film *Devojka i zumbuli* proglasio „apsolutnim remek-delom... Savršenim“. Iako je sam Ekman tvrdio da je film radio pod uticajem Velsovog *Građanina Kejna* (1941), on po narativnoj strukturi više liči na čuveni noar *Ubice* (1946) u režiji Roberta Sjodmaka u kome agent osiguranja fatalnu smrt glavnog junaka istražuje kroz intervju sa ljudima koji su ga poznavali i mnogobrojne flešbekove. Ali, *Devojka i zumbuli* ipak u sebi nose ugođaj Švedske, uz koji svi elementi filmskog medija, od melanholične muzike i scenografije, do graciozne fotografije Gorana Strindberga (prvog Bergmanovog snimatelja), zajedno učestvuju na izgradnji mistike oko glavne junakinje, koju je tadašnja režiserova supruga Eva Hening tumačila u neodoljivoj kombinaciji iskrenosti i zagonetne distance. Na kraju, stiže šokantna završnica, u kojoj komšijina supruga otkriva uzrok samoubistva mlade žene, ali ne želi da ga kaže zbunjenom mužu, koji ga je istraživao. U trenutku kada se Holivud nije usuđivao da otvoreno progovori o tabu temi toga doba, homoseksualizmu, Ekman je našao snage da diskretno ali i jasno, ispriča takvu priču.

„Mislilo se da Ekman nikada neće prevazići svoje pozorišno nasleđe i da je večno osuđen da snima 'filmski teatar' uživo u dijalogu. Ali *Devojka i zumbuli* je vešt film, živ film, u klasi Ingmara Bergmana. Delikatna, suptilna pažljivo ispričana priča. Poema, toliko senzitivna da bi ste pomislili da ju je napisala žena.“

(Bengt Idestam-Almqvist)

foto: Svenska Filminstitutet

Grešnica bez greha

(JUG, 1930)

The Creative Europe MEDIA programme of the European Commission and ACE

R/Dir: Kosta Novaković
Ps/Sc: Kosta Novaković
F/Ph: Kosta Novaković
Ul/Cast: Sonja Stanisavljević, Ilija Dragičević, Žanka Stokić, Persa Pavlović, Nikola Gošić, Viktor Starčić

foto: Jugoslovenska kinoteka

U pitomom srpskom selu u blizini Beograda, razvija se ljubav između Ljubice i Nikole. Nikola mora da ide u Beograd na studije, obećavajući Ljubici da će se venčati čim se vrati iz Beograda. Ubrzo i Ljubica odlazi u Beograd na „više škole“, pošto je seoski učitelj ubedio njene roditelje. Naivna Ljubica tamo upoznaje zgodnog, ali problematičnog kavaljera, Lajoša, koji je zapravo hohštapler i obijač banaka. Nikola je očajan, ne zato što ga Ljubica više ne voli, već zato što je pala u ruke Lajošu. Prevarom, Lajoš odvodi Ljubicu sa jedne zabave u „svoju“ vilu na Topčideru. Tu pokušava da je napastvuje, ali Ljubica se brani i uspeva da telefonom pozove policiju u pomoć, koja stiže u momentu kad je Ljubica već malaksala u borbi. Lajoš pokušava da pobegne, ali padne iz auta i policija ga hvata. Misleći da je i Ljubica saučesnik i nju zatvaraju. Novine donose izveštaj o hapšenju i to saznaje celo selo. Puštena iz zatvora, Ljubica se osramočena vraća u selo ali otac je isteruje iz kuće. Ona ponovo odlazi u Beograd, gde vidi samo dva izlaza: odati se bludu ili se ubiti. Rešava se da skoči u Savu, ali u poslednjem momentu stiže Nikola i vadi je polumrtvu iz hladnih talasa i odvodi u svoju sobu. Roditeljsko srce popušta, otac joj oprašta i dolazi sa majkom u Beograd. Lajoša grize savest, pa priznaje da je Ljubica nevinna i da je njena zasluga što ga je policija uhvatila. Policija ispravlja svoju grešku pred Ljubičinih roditeljima i daje joj nagradu zato što je pomogla da se uhvati jedna opasna lopovska banda. Svi zajedno se vraćaju u selo, gde se ostvaruje ljubavni san Ljubice i Nikole.

—
Drugi po redu igrani film entuzijaste i pionira srpske i jugoslovenske kinematografije, Koste Novakovića (prvi je bio poluamaterska komedija *Kralj čarlston* iz 1927. godine) postigao je priličan uspeh u vreme svoje premijere u aprilu 1930. godine. Snimljena od vrlo ograničenih, privatnih sredstava autora, bez ikakvih državnih subvencija, *Grešnica bez greha* je herojski dovršena posle višemesečnog rada sa prekidima, ponudivši publici priču o mladoj i naivnoj devojci, koja iz lepote i pastoralne atmosfere srpskog sela, odlazi za verenikom, studentom, u burni velegradski život brzorastućeg Beograda, gde je vrebaju mnoge opasnosti, od na sve spremnih pokvarenjaka i kriminalaca. Iako neplanski, već intuitivno, Novaković je uspeo da stvori dobar balans između seoskih pejzaža i vreve užurbane posleratne prestonice, koja brzo prihvata sve novitete sa Zapada, modu, muziku, pa i dotle nepoznati stil života. No, najveća vrednost ovog filma su protagonisti. Osim lepe i fotogenične balerine Sonje Stanisavljević, u pamćenju ostaju role oca i majke, koje su ostvarili velikani pozorišta Persa Pavlović i Nikola Gošić, i naročito briljantni lik kućepaziteljke, jedina filmska uloga besmrtna Žanke Stokić. Na festivalu će biti prikazana nova, digitalno restaurisana kopija u 2k rezoluciji. Zahvaljujući pronalasku do sada nepoznate rolne sa raznim viražiranim delovima iz filma, koji su iskombinovani sa jedinom postojećom crno belom kopijom, dobijena je nova, u kojoj u odnosu na originalnu verziju, nedostaje samo par fragmenata.

„Film *Grešnica bez greha* posmatran sa objektivne tačke gledišta, a da se pri tome ne gube iz vida one teškoće na koje je g. Novaković nailazio, je vrlo dobar. Iz ovoga se vidi da g. Novaković ima puno smisla za ovu vrstu umetnosti, ali mu nedostaje dovoljno iskustva.“
(Nedeljne ilustracije, broj 17, 20. April 1930)

Hleb

O PAO (PT, 1959)

R/Dir: Manoel de Oliveira
Ps/Sc: Manoel de Oliveira
F/Ph: Manoel de Oliveira
Mt/Ed: Manoel de Oliveira

Dokumentarno poetska priča o hlebu našem nasušnom i celom procesu njegove proizvodnje, od setve žita do postavljanja na sto. Svaki dan, čovek mora naporno da radi da bi napravio hleb: da poseje zrno, da ga uzgaji, da ga odvoji, transportuje do mlina. Na tradicionalni ili industrijski način, način na koji se na kraju dobije hleb, transportuje do prodavnica i potrošača. Na kraju nakon što se konzumira, sve krene ispočetka.

—
Manoel da Oliveira je jedini reditelj u svetu koji je prošao put od nemog filma do digitalnih slika. Tokom pedesetih godina snimio je nekoliko dokumentarnih filmova, među kojima je najzanimljiviji *Hleb*, naručeni industrijski film od strane portugalske Nacionalne federacije proizvođača pšenice. Iako je odgovarao narudžbi, njegov humanistički sadržaj i prikrivena društvena kritika su doveli do toga da film nije imao distribuciju. Trudom Portugalske kinoteke, na Festivalu u Pordenoneu 2019. godine, prikazana je blistava restaurisana kopija ovog filma, u raskošnom i neobičnom koloru iz pedesetih godina, koja objašnjava stav autora, da je „hleb poput struje u reci i u svom stvaranju prolazi kroz različita mesta, različite ruke i različitu odeću“. Jednostavna, poetska evokacija harmoničnog susreta čoveka, prirode i mašina, puna divnih pejzaža, mukotrpnog rada i dubokih ljudskih osećanja, dobila je u da Oliveirinom filmskom viđenju gotovo antropološki smisao.

„Hleb izgleda kao smelo, izuzetno i veoma važno delo, čak i izvan malog kruga portugalskog filma. Isto tako je lep i originalan. To je film prepun ideja koje imaju mistično poreklo i metafizičke implikacije zahtevajući neprestanu pažnju gledalaca. To je ostvarenje sa porukom koje vas tera na razmišljanje.“

(Alves Costa, O Comercio do Porto, 28. februar, 1961)

Istorija velike ljubavi

HISTORIA DE UN GRAN AMOR (MX, 1942)

foto: Jugoslovenska kinoteka

R/Dir: Julio Bracho
Ad/Auth: Pedro Antonio de Alarcon
Ps/Sc: Julio Bracho
F/Ph: Gabriel Figueroa
M: Miguel Bernal Jimenez, Manuel Esperon, Raul Lavista

Mt/Ed: Emilio Gomez Muriel
UL/Cast: Jorge Negrete, Domingo Soler, Gloria Marin, Julio Villarreal, Sara Garcia

Meksiko, sedamdesetih godina devetnaestog veka. Kada se Manuelov otac Don Rodrigo, bogati vlasnik ranča, vrati iz rata za nezavisnost vidi da je ostao bez zemlje i stoke. Da bi se izvukao, zadužuje se kod lokalnog zelenaša Don Eliasa, Soledadinog oca. Jednog dana zelenaševu kuću zahvati požar i on optuži Don Rodriga da ga je on podmetnuo kako bi izgorela dokumenta koja potvrđuju njegov dug. Kad Don Rodrigo čuje za optužbu, javno prizna dug pred okupljenima ispred zapaljene kuće i ulazi u nju da bi spasao kovčeg sa dokumentima, ali po izlasku umire. Manuel ostaje siroče i brigu o njemu preuzima sveštenik iz seoske crkve, otac Trinidad. Don Elias zapleni celu imovinu Don Rodriga i sa svojom familijom se preseljava u njegovu kuću. Kada odraste, Manuel se zalubi u Soledad, a kad to primeti Don Elias odluči da Soledad pošalje u internat. Manuel zakopa nož ispod drveta i traži od Soledad da obeća da će ga čekati dok se ne obogati i odlazi iz grada. U međuvremenu, Soledad odbije nekoliko prosaca među kojima je i Vitriolo, apotekar koji se naljuti zbog toga. Kako vreme prolazi, ona na očev nagovor prihvata da se uda za vlasnika fabrike, jer već dugo nema nikakve vesti o Manuelu i misli da možda više nije živ. Manuel se iznenada pojavljuje pred proslavu praznika „Svetog Deteta“ da bi igrao sa Soledad i zaprosio je, ali, kada sazna za njen dogovoreni brak, želi da se osveti. Soledad ga i dalje voli i šalje mu pismo u kome ga moli za oproštaj. Manuel dolazi na proslavu i ponudi veliku svotu novca da bi igrao sa njom. Njen budući muž ponudi svoju fabriku da ne bi igrala sa Manuelom, ali Don Elias ga ubedi da ih pusti da igraju jer im je taj novac stvarno potreban...

—
Istorija velike ljubavi je raskošna i divlja, tipično meksička melodrama, drugi rediteljski pokušaj, kasnije jednog od najplodnijih reditelja ove kinematografije, Hulija Braha. Ovo delo puno snažnih i jakih emocija, je zapravo priča o lokalnoj verziji Romea i Julije, koje na filmskom platnu maestralno ovaploćuje bračni par iz privatnog života, Horhe Negrete i Gloria Marin. Poseban kvalitet ovom ostvarenju daju uvek magična fotografija Gabrijela Figureoe, i naročito, spektakularna muzika klasika meksičke pesme Himeneza, Esperona i Laviste, među kojima je i čuvena melodija „Halisko“. Ipak, pravi junak i uzdanica ovog uzbudljivog filma je nenadmašni Horhe Negrete, pevač i glumac, koji je uz Pedra Infantea, dugo godina bio najveća zvezda meksičkog filma i muzike.

„Iako je priča na neki način obična tragedija, što ostavlja jak uticaj na latino publiku, potkrepljena je znalački sa istorijskim činjenicama, dajući atmosferi auru dokumentarizma. Na primer, scene zabave dale su reditelju Huľiu Brahu dosta prostora kako bi na najbolji način oslikao banditsko okruženje.“

(Variety, 20 October, 1943)

Izvor za žedne

RODNIK DLJA ŽAŽDUŠČIH /
KRINICJA DLJA SPRAGLIH (SU, 1965)

foto: Gosfilmofond of Russia

R/Dir: Jurij Il'enko
Ps/Sc: Ivan Drač
F/Ph: Jurij Il'enko, Vladimir Davydov

M: Leonid Grabovskij
Mt/Ed: Natal'ja Piščikova
UL/Cast: Dmitrij Miljutenko, Larisa Kadočnikova, Feodosija Litvinenko, Nina Alisova, Džemma Firsova

Starac Lev Serdjuk živi sam. Jedan sin mu je stradao u ratu, ostala deca su otišla, zaokupljena svojim poslovima i ne dolaze mu u posetu, potpuno zaboravivši na grob svoje majke. A bunar, koji je celom selu pružao čistu, ukusnu vodu, zarastao je u korov. Razočaran, Serdjuk je jednog dana odlučio da napravi sebi kovčeg i umre. Ali snaja, očekujući dete, poziva svu rodbinu u selo, spasisvi na taj način svog svekra. Starac onda rastavlja kovčeg na daske i raščistivši bunar, sa njima popravlja njegov gornji okvir...

—
Nastao 1965. godine, zabranjen 1967. godine zbog „neiskustva reditelja koje je dovelo do ideoloških odstupanja u filmu“ i prikazan prvi put pred publikom 1987. godine, Izvor za žedne je apsolutno remek delo ukrajinske i sovjetske kinematografije. Reditelj filma Jurij Iljenko je pre njega bio poznat kao briljantni snimatelj klasika *Senke zaboravljenih predaka* Sergeja Paradžanova, takođe zabranjenog filma, ovog puta „zbog formalizma i ukrajinskog nacionalizma“, a zabranu će doživeti zbog sličnih stvari i sledeći Iljenkov autorski projekat, adaptacija Gogoljeve pripovetke *Veče Ivana Kupala* (1968). *Izvor za žedne*, koji je verovatno bio zabranjen zbog referenci na Staljinovo prisiljavanje Ukrajinaca da poseku voćnjake jabuka, je zapravo minimalističko crno belo ostvarenje, melanholična oda krhkom ljudskom postojanju. Skoro bez reči, film je pustio prekrasnim monohromnim kompozicijama da sve govore o pustoј stvarnosti, plutajućim sanjarenjima i sumornim halucinacijama, suptilno isprepletanim u poetski narativni tok svesti glavnog junaka. Teme samoće, prolaznosti vremena i neminovnosti smrti koje personifikuje mrzovoljni starac, otkrivaju se kroz metafore i simbole, dok čak i najbanalniji događaji i obične scene poprimaju hipnotički kvalitet.

„Iljenko je nazvao svoj film odgovorom na *Zemlju* (1930), čuveno nemo ostvarenje sovjetskog reditelja Aleksandra Dovženka. Možda je to zato što je Dovženko slavio jedinstvo čoveka i prirode i vezivanja čitavih porodica u kolektivizam ukrajinskih kolhoza. Dobro je jer Izvor za žedne izbegava takav naivni optimizam i opijenost, ali se njegov duh prema nemom filmu može videti u ostvarenju koje je gotovo bez reči, vraćajući primat vizuelnoj prirodi slike. Iljenkove bele nijanse (koje stapaju nebo i padinu brda) i njegove duboke crne nijanse nude izvanredne kontraste, jer je zaliha crno-bele trake zapravo bila namenjena mikrofilmovanju. Pa je Izvor za žedne u tome očigledno bio eksperimentalan jer je bio prvi film koji je upotrebio ovaj medij.“

(Karen Rosenberg, The Independent, 1988)

Jovanka Orleanka

JOAN THE WOMAN (US, 1916)

foto: George Eastman Museum

R/Dir: Cecil B. DeMille
Ps/Sc: Jeanie Macpherson
F/Ph: Alvin Wyckoff
Mt/Ed: Cecil B. DeMille
Ul/Cast: Geraldine Farrar, Raymond Hatton, Hobart Bosworth, Theodore Roberts, Wallace Reid

Prvi svetski rat u rovovima u Francuskoj, 1916. godine. Mladi engleski vojnik Erik Trent kopa po zemljanom zidu i otkriva mač, očigledno tamo zakopan u srednjem veku. Oficir među vojnicima traži dobrovoljca za samoubilačku misiju u kojoj treba preći preko ničije zemlje i nezgrapnom bombom uništiti neprijateljski rov. Vrativši se u kasarnu, Erik u snu dobije viziju Jovanke Orleanke, koja mu govori da umre za Francusku, kako bi se iskupio za engleske grehe. Jovanka je mlada francuska seljančica koja živi na farmi svojih roditelja u Domremiju. Tokom krvavog rata sa Englezima, ona za vreme jedne pljačke spašava mladog engleskog vojnika, koji se zaljubljuje u nju. Vojnik Erik Trent pokušava da je zaprosi, no Jovanka dobija vizije od Boga, koje joj nalažu da mora da spasi svoju zemlju. Podstaknuta time, odlazi na prijem kod nekrunisanog kralja Šarla, gde stiče neprijatelje poput izdajnika Pauka i biskupa, ali uspeva da zadobije kraljevo poverenje, dobivši zadatak da oslobodi Orlean od okupatora. To joj i uspeva, a zauzvrat dobija slobodu za zarobljenog Erika, koji se vraća svojim. U međuvremenu Englezi dobijaju dojavu o Jovankinom putovanju i angažuju nevoljnog Erika da im pomogne u njenom hvatanju. Za vreme suđenja Erik pokušava da otkupi Jovankinu slobodu, ali biskup to ne dozvoljava. Dok Jovanki pripremaju lomaču, Erik joj daje mali krst, govoreći ljudima da spaljuju sveticu. Priča nas vraća u 1916. godinu, a mladi vojnik, nadahnut vizijom, prihvata misiju. Pokušava da se sa bombom prikrade ničijoj zemlji, ali je uhvaćen svetlom reflektora i neprijateljskom vatrom. Umirućim dahom baca bombu a u štabu stoji izveštaj: Neprijateljski rov je uništen.

Grandiozna freska XV veka, *Jovanka Orleanka*, bio je prvi veliki superspektakl, kakvih će u sledećim decenijama biti sijaset u opusu ponekad nepravedno potcenjenog velikana američkog i svetskog filma, Sesila De Mila. Ona se po monumentalnosti, neverovatnim scenama bitaka sa hiljadama statista i kompjuterskoj režijskoj preciznosti, slobodno može porediti sa najvećim istorijskim epovima toga doba, kao što su *Netrpeljivost* Dejvida Vorka Grifita i *Civilizacija* Tomasa Harpera Insa, snimljenim iste godine. Film zanimljivo spaja dve priče, onu centralnu, o životu, borbama sa Englezima i mučeničkom stradanju mlade francuske seljančice koja je proglašena sveticom, i onu kraću, sa početka i kraja filma, o borbi ova dva naroda protiv zajedničkog neprijatelja, i potrebi da se Englez žrtvuje, da bi iskupio grehe svojih predaka, koji su vladali Francuskom. Njime ipak dominira Džeraldina Farar, poznata diva Metropolitene opere i tada stalna junakinja De Milovih filmova, koja je iako skoro dvadeset godina starija, uspela, pre svega psihološki, da uđe u kožu i misli petnaestogodišnje, obične francuske devojke. Nakon prošlogodišnjeg velikog povratka i izuzetnog prijema ovog filmskog dragulja u Pordenoneu, sa briljantno restaurisanom digitalnom kopijom, koju je izradio Džorž Istmen muzej iz Ročestera, ostaje samo da se putem citata iz teksta kritičara Karlosa Klarensa, napisanog pre mnogo godina o De Milu, izdvoji najafirmativniji deo o njemu i njegovom stvaralaštvu, u pravom smislu: „On je na filmu objedinio romantizam, preterivanje, verizam, okrutnost, preteranu glumu, esteticizam (u smislu „Rembrantovskog svetla“), kratko, operu“.

„U zaključku treba navesti da Jovanka Orleanka zaslužuje da bude rangirana kao klasik velikog platna. Film se bavi jednom od najzanimljivijih epizoda ljudske istorije, prezentujući istinite činjenice začinjene imaginarnim događajima. Posедује dozu spektakularnosti i lični pečat. Da citiramo staru frazu, film tera publiku na pokazivanje celog diapazona ljudskih emocija.“ (Peter Milne: Motion Picture News, 1917)

Kraj sezone

UTOSZEZON (HU, 1967)

R/Dir: Zoltan Fabri
Ad/Auth: Gyorgy Ronay
Ps/Sc: Peter Szasz
F/Ph: Gyorgy Illes
M: Szabolcs Fenyves
Mt/Ed: Ferencne Szecsenyi
Ul/Cast: Antal Pager, Janos Rajz, Sandor Komives, Lajos Basti, Klari Tolnay

Provincijski mađarski grad, krajem pedestih godina. Grupa besposlenih staraca, koji predstavljaju društvenu elitu od pre 1945. godine, ubijajući vreme, odlučuje da se praktično našali sa svojim prijateljem Kalmanom Kerekešom i da ga uplaši fiktivnim policijskim pozivom. Međutim, Kerekeš ne reaguje onako kako se očekivalo. Ne vozi se do policijske stanice, već do drugog grada, gde posećuje lokalnu apoteku u kojoj je radio kao pomoćnik tokom Drugog svetskog rata. To je zato što ga je poziv podsetio na njegove slučajne reči - „Osim ako Siladi ...“ – što je 1944. godine dovelo do hapšenja i ubistva bivšeg poslodavca i vlasnika apoteke i njegove žene, koji su bili Jevreji. Kada su ga prijatelji otkrili, Kerekeš zahteva preispitivanje svog prošlog ponašanja. Rezultat je improvizovano, lažno ponoćno suđenje. Jedan deo grupe smatra ga krivim po svim tačkama optužnice, dok drugi strožiji traže čak smrtnu kaznu. Kerekeš se iskreno želi predati policiji, ali oni nemaju razumevanja za njegovu motivaciju. Njegov pokušaj da objasni prošlost, ne uspe. Na kraju, niko ne opravdava ovaj moralni obračun koji ostaje bez rešenja...

Kraj sezone, halucinantno ostvarenje prepuno fleš bekova, nastavak je moralnog ispitivanja novije mađarske istorije, posebno vremena Hortijeve diktature, koje je istaknuti reditelj Zoltan Fabri započeo u svojim prethodnim filmovima *Dva poluvremena u paklu* (1961) i *Dvadeset sati* (1965). Ovo kontroverzno delo, bavilo se odgovornošću mađarskog društva u vezi sa holokaustom, a zbog svoje forme i stila, izazvalo je intenzivnu raspravu u zemlji, koja je teško prihvatila konsekvence Fabrijevog ispitivanja savesti. Dodatnu pometnju i neželjeni publicitet film je dobio napadom u časopisu „Verajeti“ u kome je izvanredni glavni glumac i česti Fabrijev protagonist, Antal Pager, optužen da je bio fašistički saradnik, zbog svojih desničarskih uverenja u vreme Drugog svetskog rata. Najličniji i omiljeni film samog Fabrija je nagrađen sa četiri nagrade na Venecijanskom festivalu, a zahvaljujući izvanredno restaurisanoj kopiji Mađarske kinoteke, ovo snažno, višeslojno i pomalo zaboravljeno ostvarenje, ponovo je dostupno kako ljubiteljima filma tako i filmskoj kritici.

„Scenario Petera Sasa inteligentno je neveran svom izvoru, romanu Đerđa Ronaja. Film započinje raspoloženjem otkaçene komedije, evoluira u grotesku i kulminira uznemirujućom kafkijanskom dramom, reflektujući holokaust i ideju krivice, a da Fabri slobodno meša modernistička rešenja sa aluzijama na Fellinija i razigranim nagoveštajima Žaka Tatiija i italijanskog neorealizma.“

(Federico Gironi, Catalogo Il Cinema Ritrovato, 2020)

Kula sedam grbavaca

LA TORRE DE LOS SIETE
JOROBADOS (ES, 1944)

foto: Filmoteca Española

R/Dir: Edgar Neville
Ad/Auth: Emilio Carrere
Ps/Sc: Emilio Carrere, Edgar Neville, Jose Santugini
F/Ph: Henri Barreyre
M: Jose Ruiz de Azagra
UL/Cast: Antonio Casal, Isabel de Pomes, Julia Lajos, Guillermo Marin, Felix de Pomes

Madrid krajem 19. veka. Mladić Bazilio Beltran, ljubitelj kocke, zaljubljen u atraktivnu pevačicu sa nadimkom „Lepa Meduza”, u kazinu igra rulet sa svega nekoliko novčića. Iznenada se pojavi zagonetni lik koji mu unapred kaže dobitne brojeve. Taj lik je duh arheologa Don Robinsona iz Mantove, ubijenog jer je otkrio nekadašnji podzemni kompleks u kome su živeli Jevreji za vreme inkvizicije, a koji je sada pretvoren u skrovište, grupe grbavaca, falsifikatora i kriminalaca. On traži pomoć hrabrog Bazilija, kako bi zaštitio svoju nećakinju Donu Inez, kojoj preti opasnost od vođe bande grbavaca, genijalnog zločinca doktora Sabatina...

—
Između pionira filma i žanra fantastike Segunda de Šomona i klasika horora šezdesetih i sedamdesetih godina Hesusa Franka, smestio se treći gigant španske filmske fantastike i majstor frankističke kinematografije, Edgar Nevil, sa svojim filmom *Kula sedam grbavaca*. Jedinstveni dragulj španskog filma četrdesetih godina, mešavina horora i fantazije, briljantno snimljena, svojim pomalo nadrealnim izgledom podseća na nemačke ekspresionističke filmove. Uz to, ova mračna i misteriozna priča je čak prošarana i prstohvatom jedinstvenog, zdravog humora i odličnim muzičkim numerama. Kombinujući policijske spletke, romantičnu sapunicu, gotsku ikonografiju, elemente američkih horora tridesetih i tradicionalne obrasce, ovaj zabavni film sumorne lepote se sa pravom svrstava u bisere španske kinematografije i visoko kotira na listama njenih najboljih dela.

„Priča koja je bazirana na romanu Emiliya Karere, je omogućila Edgaru Nevilu i njegovoj ironičnoj poetici, koja je ključna za ceo njegov rad, da žonglira sa dva nekompatibilna koncepta: realizmom madridskih jednočinki farsa i nemačkim ekspresionizmom. Rezultat je neuobičajen, jer sve vreme nam isporučuje film kroz neočekivanu transparentnost priča za decu. Kada bi rangirali špansku kinematografiju Kula sedam grbavaca bi bio uvršten kao jedan od najlepših filmova.”

(Augusto Torres, Spanish cinema 1896 – 1983)

Lastavica i senica

L'HIRONDELLE ET LA MESANGE (FR, 1920)

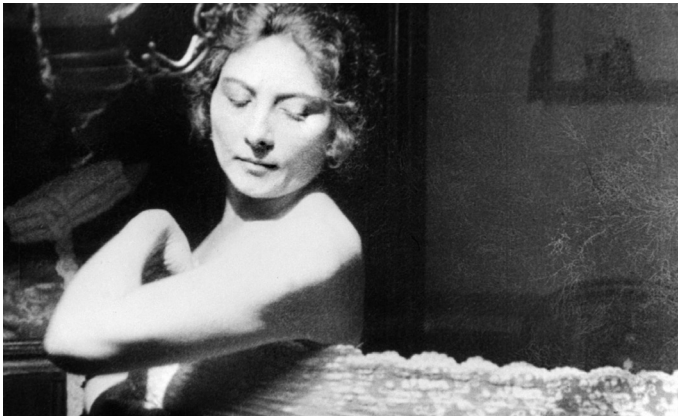

foto: Cinémathèque Française

R/Dir: Andre Antoine
Ps/Sc: Gustave Grillet
F/Ph: Rene Guychard
UL/Cast: Pierre Alcover, Louis Ravet, Maguy Deliac, Jane Maylianes, Georges Denola

Pjer van Grot, kapetan broda, poseduje dve barže, „Lastavicu“ i „Senicu“ kojima transportuje robu rečnim kanalima između severa Francuske i Belgije. U tome mu pomažu žena Grit i njena sestra Marta. Kada pristignu u Antverpen da pakuje tovar uglja, Pjer se dogovori sa lokalnim juvelijom da prošvercuje dijamante u Francusku. Marta i Grit odlaze u kupovinu fine svile u kojoj će sakriti dijamante. Mornar Mišel prepozna juvelira, i posumnja u mutne radnje, a kada sazna da Pjer traži novog člana posade, prijavi se i dobije posao. Dok polako plove ka Francuskoj, Mišel pridobija Pjerovo poverenje i privuče Martinu pažnju. Uz Pjerovo ohrabrivanje, Mišel i Marta se vere. Jedne večeri, dok Mišel na brodu traga za skrivenim dijamantima, slučajno naleti na Grit dok se presvlači, i vidi da ih ona drži zavijene u svili ispod svoje odeće. Sutradan pokuša da je obljubi ali ga prekida Pjer koji se ranije vratio na baržu. Kada Grit ispriča Pjeru šta se desilo on želi da se sukobi sa Mišelom, ali odustane u strahu da će tako razotkriti šta švercuje. Te večeri Mišel odvodi Pjera u bar da bi ga napio i time dobio na vremenu da ukrade dijamante. Pjer je samo odglumio pijanstvo i prati Mišela do barže. Tamo se sukobe i posle borbe Pjer udavi Mišela u blatu. Sledećeg dana „Lastavica“ i „Senica“ klize preko talasa, koji čuvaju svoju tajnu.

—
Realizam, snimanje u prirodnim ambijentima, korišćenje više kamera za snimanje iste scene, upotreba specijalnih vizuelnih tehnika i prirodna, realistička gluma, činile su film *Lastavica i senica* u vreme njegovog nastanka, potpuno inovativnim delom, te samim tim i zbunjujućim. Kada je ta jednostavna i gruba drama, koju je autor Andre Antoan zamislio kao „pesmu u slikama” prikazana moćnicima kompanije „Pate”, oni su odbili da daju dozvolu za montažu, jer je materijal bio „dokumentaristički i nekomercijalan”. Tako je predivna priča istaknutog pozorišnog reditelja i filmskog kritičara postavljena u milje čamdžija, barži i rečnih kanala, sa mešavinom profesionalaca i naturščika, ostala nerealizovana sve do 1982. godine. Tada je Anri Kolpi iz Francuske kinoteke preuzeo šest sati nemontiranog materijala, i verno sledeći scenario Grijea i Antoanove zapise o filmu, izmontirao verziju koja pokazuje da su pravi autori savršeno razumeli izražajnu snagu montaže. Previše nov za svoje doba, odbacujući pozorišne elemente i prikazujući život neposredno i bez ulepšavanja, ovaj elegični film, koji autor nikada nije video u pravom obliku, tako je uspeo preživeti i preskočiti vreme i kao dragulj ostane za nove generacije zaljubljenika u nemi film.

„Pošto se sve snimalo u pokretu, fotografije su izgledale kao reljef. Nestvarno. Priča je bila teška, jednostavna životna drama. Na kraju, jedan čovek potone u živo blato tokom noći, ali sutradan lađa ponovo plovi, spokojno, u tišini, obasjana svetlošću. Bilo je baš lepo.”

(Andre Antoine, La Revue Hebdomadaire, jun 1923)

Natan mudri

NATHAN DER WEISE (GE, 1922)

film
museum
münchen

R/Dir: Manfred Noa
Ad/Auth: Gotthold Ephraim Lessing
Ps/Sc: Hans Kyser
F/Ph: Hans Karl Gottschalk,
Gustave Preiss,
Georg Schubert

Ul/Cast: Werner Krauss,
Carl de Vogt,
Fritz Greiner,
Lia Eibenschutz,
Ferdinand Martini

foto: FilmMuseum, München

Kraj XII veka, Jerusalem u vreme Trećeg krstaškog rata. Vernici tri religije, hrišćanstva, islama i judaizma žive zajedno u Palestini. Brat saracenskog princa Saladina, Asad, koji je prešao u hrišćanstvo i borio se kao templar, gine na zidinama, ostavljajući na čuvanje dvoje male dece, Ota i Blandu. U povlačenju pred muslimanskom vojskom deo gladnih i razularenih templara spali jevrejsku sinagogu, u kojoj strada cela porodica trgovca Natana, žena i sedmoro dece. Prebijeni i očajni Natan nešto kasnije uspe da sakrije malu bebu, koju mu je ostavio templar u bekstvu. Krstaši gube rat i Saladin sa svojim trupama osvaja Jerusalem, sveteći se nad templarima, ali i ostavljajući deo Jevreja i hrišćana na miru. Dvadeset godina kasnije, usvojenica Reša je postala lepa devojka, a Natan je poznat po svojoj dobroti, mudrosti i milosrđu. Mladi templar, koji je jednom spasio Rešu iz plamena, se zaljubljuje u nju, ali Natan odbija njegovu molbu da je oženi. U nestašici novca, Saladin saznaje koliko je Natan bogat i poziva ga pretvarajući se da testira njegovu legendarnu mudrost: pita ga koja je „prava religija“. Natan mu odgovara koristeći parabolu o prstenu u kojoj Saladin brzo prepoznaje stav o jednakosti tri monoteističke religije, nastale od jednog boga. Međutim, neprijatelji mira nameštaju Natanu lažne optužbe, zbog čega ga Saladin osudi na smrt. U trenutku kada templari napadaju grad i kada se sudi Natanu, Saladin otkriva da je Reša Blanda, a mladi templar Oto, i da su oni preživela deca njegovog rođenog brata...

—
Danas zaboravljeni, veoma talentovani Manfred Noa, snimio je do svoje prerane smrti u 37. godini (1930 godine), čak 45 filmova u nemačkoj kinematografiji. Pre nekoliko godina na Festivalu nitratnog filma prikazan je njegov dvodelni ep *Jelena trojanska* (1923), a ove godine će biti prikazan njegov prethodni film po hronologiji, *Natan mudri*. U pitanju je monumentalni ep po poznatom Lesingovom delu, smešten u vreme Trećeg krstaškog rata, koji predstavlja jednu vrstu humanističkog manifesta i pledira na razum i toleranciju među ljudima različitih vera. Prepun nezaboravnih scena, od kojih se naročito doima Natanova bajkovita priča Saladinu, o tome koja je religija najbolja, gde igra svetlog i tamnog, svetlosti i senki, podseća na uzbudljive filmove-animacije koje je nešto kasnije realizovala Lote Rajniger. Ipak, filmom dominira gorostasna figura Vernera Krausa, koji Natanov lik donosi sa snagom biblijskih istočnjačkih mudraca i proroka. Ovaj film je bio i središte kontraverzi i sudskih procesa, a minhenska predstava 1923. godine je prekinuta posle antisemitskih istupa, nakon čega se film decenijama vodio kao izgubljen, da bi 1996. godine bio otkriven u Ruskoj kinoteci – Gosfilmofondu. Novu, blistavu digitalnu restauraciju uradio je Filmski muzej iz Minhena.

„Manfred Noa je iskoristio brutalnost krstaških ratova i njihov egzotični ambijent za postavljanje niza vizuelno impresivnih scena. Iskusni glumci iz bioskopskih hitova bili su veličanstveni u glavnim ulogama, među kojima su pre svega Verner Kraus kao Natan, i Karl de Vogt kao mladi templarski vitez. Kao i u originalnoj drami, i ova emocionalno nabijena produkcija završava se strastvenom molbom za razum i toleranciju prema ljudima drugih vera.“ (Stefan Drossler)

Orlov

DER ORLOW (GE, 1927)

FILM
ARCHIV
AUSTRIA

R/Dir: Jakob Fleck,
Luise Fleck
Ps/Sc: Alfred Schirokauer
F/Ph: Eduard Hoesch
Ul/Cast: Ivan Petrovich,
Vivian Gibson,
Evi Eva,
Bruno Kastner,
Georg Alexander

Velikom knezu Aleksandru Aleksandroviču ukraden je veličanstveni dijamant, „Orlov“, u trenutku kada je morao da pobjegne iz Rusije od boljševika. Na zapadu počinje da zarađuje za život kao pilot u fabrici aviona koju vode dva bizarna momka, Džon Velš i Džoli Džeferson. Veliki knez zavodi Nađu Nađakovsku, sofisticiranu i zavodljivu plesačicu koja je takođe pobjegla iz Rusije. Jednom od dvojice graditelja aviona ovo uopšte nije zabavno, jer je i sam zainteresovan za Nađu, dok njegov partner mora da se izbori sa prilično neupadljivom obožavateljkom, svojom sekretaricom Doli Merbanks. Konačno, pojavljuje se još jedan Rus, lažni Veliki knez Aleksandar, koji je zapravo ukrao veliki dijamant. Kako to obično i biva u opereti, na kraju sve postane jasno: svako dobija ženu koja mu odgovara, poput Aleksandra Aleksandroviča i njegove Nađe; ili koju zaslužuje, poput jednog od proizvođača aviona koji se zaljubljuje u Doli, sada pravu lepoticu; ili pak ruskog izgnanika sa dugim prstima, koji mora da vrati dragulj i ode u zatvor....

—
Prema rečima mladog princa u filmu: „Uvek je bolje zapaliti cigaretu, tako da imate utisak da se nalazite usred oblaka.“ I baš tako, *Orlov* je laka, lepršava i sentimentalna adaptacija više puta filmovane popularne operete, sa komikom i duhom, koji podsećaju na zlatna dela Lubiča i Vajldera. Bio je to šesti film bračnog para Jakoba i Lujze Flek za berlinsku kuću Hegevald-film i početak saradnje sa velikom međunarodnom zvezdom srpskog porekla, Ivanom Petrovićem. On je u sledećim godinama briljirao u sličnim kostimiranim ulogama njihovih zabavnih filmovima *Carević* (1928), *Poručnik njene Visosti* (1929), kao i u ozbiljnoj psihološkoj drami *Ginekolog dr. Šefer* (1928). U svoje vreme hvaljen od kritike zbog ukusne i vizuelno efektne režije, ovaj film pun avanture i prefinjenog šarma, je posebno zapamćen po impresivnoj fotografiji pionira austrijskog filma Eduarda Heša.

„Rediteljski par Jakob i Luiza Flek, glavnu ulogu daju Ivanu Petroviću koji dostignućem punim snage ostvaruje izvanredan portret Velikog kneza. On je odličan predstavnik one vrste filmskih glumaca, koji imaju svog nekrunisanog kralja u liku Daglasa Ferbanksa.“

(Oesterreichische Film-Zeitung, 1927, broj 12, str. 42)

Osam akorda

OTTE AKKORDER (DK, 1944)

foto: Det Danske Filminstitut

R/Dir: Johan Jacobsen
Ps/Sc: Arvid Muller
F/Ph: Einar Olsen
M: Kai Moller
Mt/Ed: Edith Schlussel
Ul/Cast: Erling Schroeder, Asbjorn Andersen, Peter Malberg, Hans-Henrik Krause, Buster Larsen

Gramofonska ploča sa Šopenovim romantičnim valcerom u c-molu je predmet koji povezuje osam različitih sudbina, u vrevi Kopenhagena. Mladić kupuje ploču za suprugu prijatelja sa kojom je u vezi. Ploča potom prelazi kod nastavnika muzike. Učiteljeva sobarica je donese na sastanak sa kapetanom, ali je zaboravi u tašni u kolima. Vozač automobila je vanbračni sin vrhovnog sudije i donese je na proslavu njegovog imenovanja, a zatim je emocionalno nestabilna žena, ostavi u apoteci, u koju je pokušala noću da provali. Komšinica farmaceuta ukrade ploču i niz događaja se nastavlja...

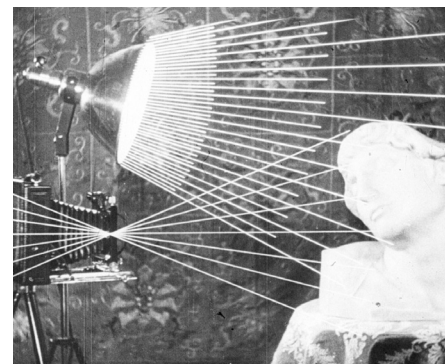
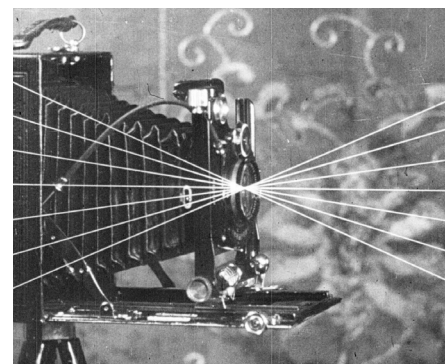
—
Tokom četrdesetih godina Johan Jakobsen je slovio za najboljeg danskog režisera, specijalizovanog u žanru ležerne komedije. Snimljen pod uticajem klasičnih dela Žilijena Divivijea, *Osam akorda* je film kavalkada, u kome se ploča sa Šopenovim valcerom premešta iz ruke u ruku, stvarajući neku vrstu kontinuiteta između osam kratkih priča – skečeva. Oni prikazuju ljubav, čežnju i potrebu za ljudskim, među osobama iz različitih slojeva društva. Posle devet komedija, ovo je bio prvi Jakobsenov ozbiljni film, neujednačenih epizoda, od kojih su neke pomalo mehaničke i teatralne, ali su izvanredni glumci izvukli film iznad uobičajenih standarda tog vremena. Ovo je verovatno i najmuzikalniji film Johana Jakobsena, gde melodičnost, osim predivnog Šopenovog valcera, dolazi iz na filmu retko upotrebljavane, snažne i osebuje muzike Kaja Molera.

„Elegantni omnibus Johana Jakobsena, Osam akorda (1944), koji prikazuje storiju o gramofonskoj ploči koja ide iz ruke u ruku, svoju strukturu zasniva na francuskom ostvarenju Balsa beležnica Žulijana Divivijea kao i na njegovom američkom filmu Priče sa Menhetna.”

(Peter Schepelern, Dansk filmhistorie: 1940-1949, Det Danske Filminstitut)

Pjesma o zrakama

(GE, cca 1938-1941)

Brižljivo komponovani kadrovi prirodnih pejzaža, oblaka, starih gradova i predela, životinja, cveća, sa animiranim delom koji predstavlja reklamu za foto i filmski material fabrike „Mimoza” iz Drezdena.

—
Pre II svetskog rata programi u bioskopima su pre glavnog, igranog filma, započinjali kratkim reklamama u kojima su se publici predstavljale razne fabrike i proizvođači, kako strani, tako i domaći, što je bila preteča kasnijih ekonomsko propagandnih i reklamnih programa, u vreme kada je televizija postala dominantan porodični vizuelni medij. Kratka reklama *Pjesma o zrakama* je tipičan primerak te vrste, brižljivo snimljen i efektno uobličen uz suptilnu animaciju, a da bi bio dostupan jugoslovenskim gledaocima, sinhronizovan je na srpski jezik, uz glas domaćeg naratora.

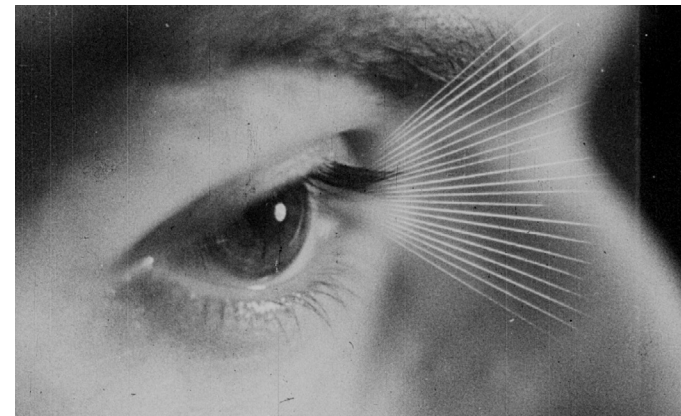

foto: Jugoslovenska kinoteka

Pod grehom / Regina, ili očevi gresi

DER KATZENSTEG (GE, 1927)

DEUTSCHE
KINEMATHEK
MUSEUM
FÜR FILM UND
FERNSEHEN

R/Dir: Gerhard Lamprecht
Ad/Auth: Hermann Sudermann
Ps/Sc: Gerhard Lamprecht,
Luise Heilborn-Korbitz
Karl Hasselmann
F/Ph: Lissy Arna,
Ul/Cast: Jack Trevor,
Andreas Behrens-Klausen,
Louise Woldera,
Max Maximilian

Pruska u vreme Napoleonovskih ratova 1807 – 1815. godine. Stari baron fon Šranden, sin Francuskinje, pristalica Napoleona, sklapa pakt sa trupama francuskih osvajača. Baron dođe u sukob sa svojim sinom Boleslavom, pruskim patriotom, koji napušta dvorac svojih roditelja. Njegova odanost Francuzima ga vodi u izdaju, kada prisili sobaricu Reginu da povede francuske jedinice preko „Mačjeg mosta”, iza leđa pruskog korpusa dobrovoljaca, koji budu desetkovani. Prošle su godine, stari baron umire, Francuzi se povlače, ali prokletstvo očinske izdaje baca ljagu na celu porodicu, dok seljaci Šrandena planiraju osvetu. Boleslav se vraća kući i zatiče Reginu izbačenu iz seoske zajednice zbog saradnje sa neprijateljem, no on saoseća sa njom, jer zna da to nije učinila dobrovoljno. Zbog toga prekida vezu sa pastоровom ćerkom Helenom, a u želji da očisti svoje i ime porodice, predvodi narod u odlučujućoj bici protiv Francuza. Posle svađe sa Helenom, na „Mačjem mostu” ka njemu dotrči Regina, da ga upozori na opasnost od besne seoske rulje. Seljani ispaljuju metak, namenjen Boleslavu, ali se Regina baci na put hicu i umire u njegovom naručju.

Gerhard Lamprecht, istaknuti reditelj, scenarista i istoričar filma, bio je jedan od retkih nemačkih reditelja dvadesetih godina, koji nije sudelovao u ekspresionističkom pokretu, već je karijeru napravio socijalno-kritičkim dramama *Ozloglašeni* (1925) i *Nezakoniti* (1926) sa temom bede berlinskog proleterijata. Za razliku od njih, *Pod grehom* je ozbiljna psihološka drama o tome kako čin izdaje može da pokrene lanac katastrofalnih događaja, u kojima dela očeva progone i njihovu decu. Zasnovana na izvanrednom romanu Hermana Sudermana, ova mračna priča o osveti sa tragičnim raspletom, smeštena u vreme Napoleonovskih ratova između Francuza i Prusa, je dovela u pitanje šovinizam i slepu poslušnost, zbog čega je uklonjena od strane nacističkih ideologa tokom tridesetih godina. Urađen u kitnjastom stilu, sa izvanredno napetim scenama noćnih borbi između okupatora i branilaca, ovo je svakako jedan od potcenjenih bisera, neverovatno uzbudljive nemačke kinematografije sa kraja nemog perioda. Za digitalno restaurisanu verziju filma osnov je činila nitrarna kopija Jugoslovenske kinoteke, uz koju su korišćene i kopije Narodnog filmskog arhiva iz Praga i Nemačke kinoteke iz Berlina.

„Film je sumorni ‘pruski vestern’... Gerhard Lamprecht se svojom istorijskom melodramom zalagao se za promišljenost nasuprot porastu nacionalizma, kao i za dodatnu vernost, osim lojalnosti prema zemlji.“

(Catalogue Berlinale, 2018)

foto: Deutsche Kinemathek

Poslednji povratnik

LE DERNIER TOURNANT (FR, 1939)

R/Dir: Pierre Chenal
Ad/Auth: James M. Cain
Ps/Sc: Charles Spaak,
Henri Torres
Christian Matras
Jean Wiener
Boris Lewin
Fernand Gravey,
Michel Simon,
Corinne Luchaire,
Marcel Vallee,
Robert Le Vigan

Frank je skitnica koja, tokom svojih lutanja, slučajno dolazi na izolovanu benzinsku stanicu blizu Marseja, gde pronalazi posao. Saoseća sa svojim šefom Nikom, koji je oženjen Korom, putenom ženom, mnogo mlađom od njega. Frank i Kora osećaju neodoljivu međusobnu privlačnost, a ubrzo ih ujedinjuje i pohotna fizička strast. Videvši Nika kao jedinu prepreku ka sopstvenoj sreći, oni odlučuju da ga eliminišu i dođu do novca od njegovog životnog osiguranja. Nakon izvršenog ubistva, uspevaju da prikriju svoj zločin kao nesrećni slučaj. Bez dovoljno konkretnih dokaza da optuži Franka i Koru, sumnjičavi policijski inspektor pokušava da ih međusobno suprotstavi i da ubedi Franka da potpiše zvaničnu izjavu protiv Kore, tvrdeći da je pokušala da ubije i njega i Nika. Strategija inspektora skoro uspeva, kada Kora pristane da potpiše potpuno priznanje, ali je kasnije puštaju na uslovni otpust. Nakon nekoliko nedelja, Kora i Frank još uvek ne veruju jedno drugom. Frank upoznaje Medž, prelepu plavušu, i zaljubi se u nju ali Kora sazna za njih. Konačno, Kora počinje da veruje Franku ali jednog dana, dok se zaljubljeni voze kući, Frank gubi kontrolu nad vozilom i u nesreći Kora strada. Sada je Frank optužen i osuđen za Korino ubistvo; jednostavan zaokret sudbine.

Poslednji povratnik u režiji Pjera Šenala, odlična prva filmska adaptacija čuvenog krimi romana Džejmsa Kejna „Poštar uvek zvoni dva puta” koju će kasnije još uspešnije filmovati i Lukino Viskonti (1942), Tej Garnet (1946), Bob Rafelson (1981) i Đerd Feher (1998), bila je, i još uvek je ukleta. Prikazana je samo nekoliko meseci pre ulaska Francuske u II svetski rat, i zbog tamne vizure odbačena od publike, pre svega što je zlobni lik Franka igrao popularni tumač komedija Fernan Gravey. Za vreme rata, vlast u Višiju i nemački okupatori su zabranili film, jer je Pjer Šenal bio Jevrejin i emigrirao je u Argentinu. Posle oslobođenja, film je i dalje bio na crnoj listi, zato što su dvoje protagonist, Korin Lušar i Rober Le Vigan bili optuženi kao saradnici okupatora. Film je ponovo otkriven tek osamdesetih godina, kada je poraslo interesovanje za Šenalov rad i njegove značajne filmove iz tridesetih, kakvi su bili *Zločin i kazna* (1935) i *Alibi* (1937). Na prvi pogled u njemu se vidi veština Šenala i njegovog sjajnog scenariste Šarla Spaka, koji su tipično američki, Kejnov roman promenili u zavičajni, i pretvorili temu u savršeni francuski pesnički film, obeležen atmosferom tada kulminirajućeg poetskog realizma. Međutim, za razliku od filmova Marsela Karnea i Žaka Prevera, *Poslednji povratnik* prikazuje čistu priču, sa suvim dijalozima, bez preteranih reči i alegorija. U njemu se ističu sjajna fotografija i scenografija, te Mišel Simon kao nesrećni muž, Rober Le Vigan kao prezrivi učenjivač i Marsel Vaje, kao pronicljivi sudija, dok je Korin Lušar svome liku dala previše intelektualnu notu, čime je zajedno sa Graveom, najslabija glumačka karika u filmu.

„Francuska adaptacija romana ‘Poštar uvek zvoni dva puta’ Džejmsa M. Kejna je morbidna i jeziva studija koja ima dosta sličnosti sa serijom filmova koji su producirani kod nas u poslednje vreme... Iako je pametno smešten u francusko okruženje i prilagođen njihovim likovima, očigledno je da su neobične ličnosti koje je opisao Kejn daleko od galskog načina razmišljanja, u nekim slučajevima zbog pogrešnog odabira glumaca.“
(Variety, 14.06.1939)

foto: CNC, Paris

Putovanje bandita Čuija

CHUJI TABINIKKI DAISANBU
GOYOHEN (JP, 1927)

foto: National Film Center-National Museum of Modern Art, Tokyo

R/Dir: Daisuke Ito
Ps/Sc: Daisuke Ito
F/Ph: Hiromitsu Karasawa
Ul/Cast: Denjiro Okochi,
Naoe Fushimi,
Ranko Sawa,
Motoharu Isokawa,
Eiji Murakam

Treći deo trilogije o putovanjima ljubaznog i obzirnog šefa jakuza Čuija Kunisade. Čuji je u stalnom pokretu, bežeći od zakona a za to vreme se stara o Kantarou, sinu poginulog prijatelja. Njega ostavlja na čuvanje Kabeu, časnom lokalnom šefu jakuza. Ubrzo sazna da su članovi njegove bande nastavili sa pljačkama, koristeći Čuijevo ime. U besu, Čuji se nastanjuje u drugom gradu u kome menja ime i počinje da se bavi proizvodnjom sakea. Okume, ćerka gazde kod kojeg radi se zaljubljuje u njega, ali je on ignoriše. Kada spase njenog brata od Otozo bande, otkrije svoj identitet i policija mu je ponovo na tragu. Okume se ubija, a Čuji beži, ali ga uhvate kada ga sustigne bolest od koje ostaje paralizovan. Jedan od njegovih sledbenika uspe da ga spase i donosi ga u rodno selo, gde se Čuji, nepokretan i vezan za krevet, krije u napuštenom skladištu. Njegova žena Ošina, kasno otkrije da ga je jedan od članova bande izdao. Uprkos hrabrim naporima njegovih ljudi da odbiju policiju, Čujia na kraju hapse.

Daisuke Ito, često nazivan imenom „otac jidaigeki” (žanr japanskog istorijskog filma) sa blizu sto snimljenih filmova, jedan je od ne samo najplodnijih već i nepravedno zapostavljenih klasika fascinantne kinematografije sa Dalekog Istoka. Vodeći japanski filmski časopis „Kinema Džumpo” je 1959. godine organizovao izbor deset najboljih japanskih filmova svih vremena. Uz starije majstore kao što su Mizoguchi, Ozu, Naruse i mlađeg, tada eksplozivnog Kurosavu, na prvom mestu liste našla se legendarna nema trilogija *Putovanja bandita Čuija*, koju je 1927. godine režirao Daisuke Ito. Od ove epske trilogije o odmetniku i pobunjeniku moralnih načela, koja je u originalu trajala preko četiri sata, danas su opstali veći deo drugog i skraćeno finale trećeg dela, u trajanju od oko devedeset minuta, ali i ovako osakaćena verzija pokazuje sve elemente ltovog genija. On se identifikuje sa svojim protagonistom putem suptilnog humora i gotovo koreografskih borbi (Ito je bio majstor akcije, brze montaže i reza), takođe koristi dinamičnu, često ručnu kameru, sa vertikalnim pokretima i kružnim snimcima u eksterijeru. Iz njegovog dela izbija atmosfera elegične romantike, koja umnogome duguje ovo osećanje učešću glavnog protagonist i stalnog ltovog saradnika, Dendira Okočija. Ova duboko pesimistička priča o otporu i izdaji je ipak stigla do našeg vremena, zahvaljujući pronalasku delova filma u Hirošimi 1992. godine i njegovom spašavanju i restauraciji u 2k rezoluciji koju je 2010. godine preduzeo Nacionalni filmski centar Japana, čime ju je sačuvao za buduće generacije.

„Umesto da se prilagodi arhetipskom tragičnom romantičnom završetku, u kojem glavni junak umire prelepom i herojskom smrću, film postaje tamno nihilistički; Ito poriče svog junaka neispunjavajući ovaj narativni obrazac zapleta, svodeći ga na invalida koji može samo da gleda dok se njegovi sledbenici isprazno žrtvuju jedan po jedan, da bi ga spasili u legendarnoj završnoj borbi u filmu.”

(Johan Nordstrom, Le Giornate del Cinema Muto, 2015)

Svakodnevna hrabrost

KAŽDY DEN ODVAHU (CS, 1964)

R/Dir: Evald Schorm
Ps/Sc: Antonin Maša
F/Ph: Jan Čurik
M: Jan Klusak
Mt/Ed: Josef Dobrichovsky
Ul/Cast: Jana Brejchova,
Jan Kačer,
Vlastimil Brodsky,
Jirina Jiraskova,
Josef Abrham

Jarda Lukaš, radnik u Inženjerskom zavodu je nakon komunističkog puča u februaru 1948. godine, uživao u pristojnoj karijeri. Kao jedan od pionira „stahanovskog udarništva”, bio je stalno angažovan na političkim pitanjima koja se tiču mladih i brzo je napredovao. Kada je kult Staljinove ličnosti srušen, mnogo toga se promenilo, a Jarda se nije dobro snalazio u novim okolnostima. Nastavio je da radi po starim direktivama, nije mogao da shvati zašto je politika koju je cenio sada postala prevaziđena, a sve se to odrazilo i u privatnom životu. Njegova devojka Vera, aranžer izloga, ga je i dalje volela ali se njihov život zakomplikovao zbog nedostatka privatnosti. Sa tugom je posmatrala kako se svi Jardini pokušaji da nešto promeni završavaju neuspehom. Pošto su se svi njeni naponi da mu pomogne završavali svađom, odlučila je da se odvoji od njega. Razočaran životom, Jarda je utehu pronašao u alkoholu. Kada bi se napio, napadao je i optuživao prijatelje „da su izdali revoluciju“. To im se nije dopalo pa su ga pretukli. Sledećeg dana Vera je pokušala da ga pronađe u zavodu, i popriča još jednom sa njim, ali se Jarda sakrio i pustio je da ode.

Tokom „zlatnih šezdesetih” godina i vremena procvata čeholovačke kinematografije, pre sovjetske intervencije 1968. godine, među mnogobrojnim talentovanim autorima, ozbiljnošću i promišljenošću se posebno izdvajao Evald Šorm. Čovek snažnih moralnih načela, koji je zbog toga i odustao od rada na filmu, malo iza promena posle „praškog proleća”, je ceo svoj opus usmerio ka traženju dubljih značenja i analizi bitnih elemenata čovekove egzistencije. To je vidljivo i u njegovom prvom i najpoznatijem igranom filmu, *Svakodnevna hrabrost*, u kome se bavio sudbinom uverenog komuniste koji se teško miri sa promenama i dolaskom novog doba. Izvanredne uloge Jana Kačera i Jane Brejhove u ovom sjajnom i depresivnom ostvarenju, koji za temu ima ljudsko razočaranje i depresiju (slično kao u Bertolučijevom filmu *Pre revolucije*), i sjajna režijska postavka, donele su mu nagradu Trilobit za najbolji češki film i prvu nagradu na festivalu u Lokarnu. Ovim ostvarenjem Evald Šorm uzdigao se na pijedastal intelektualnog vođe „čehoslovačkog novog talasa”.

„Što je veća rešenost čeških filmskih stvaralaca da okončaju sa starim tabuima, koristeći svaku priliku koju su im kriza sistema i postepena dezintegracija ideologije odjednom pružale, to više su zabrane, cenzura i borba protiv njih bile deo njihove svakodnevne egzistencije. Ovakva atmosfera je vladala u vreme celovečernjeg debija Evalda Šorma, koji se pojavio kao režiser više fascinantnih kratkih filozofskih filmova... On je spojio različite izvore moderne inspiracije sa tradicionalnim elementima da bi stvorio istinitu sliku razočarenja posleratne generacije političara.”

(Mira Liehm i Antonin J. Liehm, Najvažnija umetnost: Istočnoevropski film u dvadesetom veku, 2006, str. 266)

foto: Národní filmový archiv, Praha

Vrata raja

LA PORTA DEL CIELO (IT, 1945)

R/Dir: Vittorio De Sica
Ad/Auth: Piero Bargellini
Ps/Sc: Vittorio De Sica, Cesare Zavattini, Diego Fabbri, Adolfo Franci, Carlo Musso, Enrico Ribulsi
F/Ph: Aldo Tonti
M: Enzo Masetti
Mt/Ed: Mario Bonotti
Ul/Cast: Marina Berti, Maria Mercader, Massimo Girotti, Roldano Lupi, Carlo Ninchi

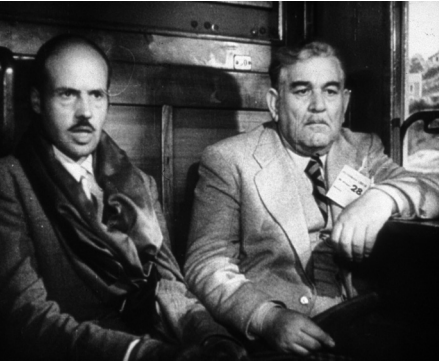

Foto: Fondazione Centro Sperimentale di cinematografia-Cineteca Nazionale, Roma

Beli voz sa putnicima zaputio se prema Loretu, svetilištu i mestu hodočašća. U njemu se nalazi specifična grupa putnika sa zajedničkim ciljem, željom za mirom i ozdravljenjem. Skupa putuju, starica koja odlazi u „svetu kuću” da moli za mir u porodici u kojoj već duži niz godina radi kao kućna pomoćnica, dete paraplegičar u pratnji usamljene devojčice koja mu pomaže, mladi radnik oslepljen u nesreći na radu, praćen kolegom izmučenim zbog kajanja što je izazvao nesreću i na kraju, talentovani pijanista - čija je paralizovana ruka presekla briljantnu karijeru. Grupa nesrećnika okuplja se u bazilici i tokom sugestivne ceremonije priziva isceljenje od strane nebeske majke...

—
Film *Kuća anđela* koji je 1943. godine započeo sa snimanjem Esodo Pratei, prošao je kroz radikalne izmene scenarija, da bi u toku 1944. godine završio u rukama Vitoria De Sike. Nova verzija filma je snimana za vreme nacističke okupacije Rima, a predstavljena je pet meseci nakon oslobođenja grada, pod imenom *Vrata raja*. Snimljen za Katolički kinematografski centar, u scenarističkoj saradnji sa budućim stalnim saradnikom Čezarom Zavatinijem (s kojim je radio i na prethodnom filmu *Deca nas gledaju*, 1943), ovaj film u formi paralelnih priča bolesnika – hodočasnika na putu u Loreto, zrači izuzetnom humanošću, i predstavlja De Sikin postepeni prelaz na teme dubljeg ljudskog i socijalnog opredeljenja, koje će ubrzo obuhvatiti neorealizam. Iako je, zbog svoje religiozne teme, imalo malo uspeha kod publike i kritičara po prikazivanju neposredno nakon rata, ovo gotovo nepoznato, višeslojno delo se danas smatra najboljim filmom prve faze njegovog rediteljskog stvaralaštva.

„Priča, ljudska i linearna, smeštena je u pozadinu velikog svetilišta Loreto i posvećenia hodočašću za one koji tamo nalaze svoje odredište. Zamišljen i snimljen tokom nemačke okupacije Rima, film je sav osvetljen religioznim osećajem ljubavi i bola, prožet iskrenim impulsom vere, bogat sekvencama plemenite kinematografske osetljivosti, dostojne inteligentnog režisera poput Vitoria De Sike.”

(anonimo, in *Corriere di Roma*, 26 nov. 1944)

Program filmova o Srbiji i Jugoslaviji

The Film Program on Serbia and Yugoslavia

Poplave u lonjskom polju (1941)

foto: Jugoslovenska kinoteka

Avgust – septembar 1941. godine, Lonjsko polje – Jasenovac. Poplavljeno područje oko mesta, sa srpskom decom u čamcima, u pozadini ciglana u Jasenovcu. Prvi logoraši, njih nekoliko stotina Srba i Jevreja, u civilnoj odeći, pod nadzorom ustaških stražara i redara rade na isušivanju i izgradnji nasipa, sa lopatama, kolicima i nabijačima za zemlju.

Konzentracioni logor Jasenovac nastao je u avgustu 1941. godine, na području sela Jasenovac, u Lonjskom polju kao produženje koncentracionog logora Gospić, sa stratištem Jadovno. U njega su dopremljeni preživeli srpski logoraši iz Gospića, kao i veliki broj Srba i Jevreja, pohapšenih u bliskim, rubnim delovima Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Oni su dovedeni da bi navodno radili na proširenju i produbljivanju korita Velike Struge, Trebeža i Lonje, kao i gradnji kanala koji će služiti kao glavna odvodna žila za odvod svih unutrašnjih voda, često zadržavanih na Lonjskom polju i po više od pola godine, (čime su onemogućavane redovna setva, žetva i uzrokovana golema šteta). Odvodnjavanje Lonjskog polja bi se izvršilo izgradnjom velikog nasipa, koji je nedaleko od železničkog nasipa na pruzi Jasenovac – Novska, prema Trebežu. Logoraši su smešteni u logor na jednoj livadi, oko 2,5 kilometra zapadno od železničke stanice u Jasenovcu, da bi u novembru bili premešteni u drugi logor, koji se nalazio u nekadašnjoj ciglani. Od samog početka radili su po ceo dan, od jutra do mraka na nasipu, dok su ih ustaše tukle kundacima i motkama. Moralo se stalno raditi, bilo je zabranjeno stati i odmoriti se, ili govoriti. Polovinom oktobra u grupi je nastala velika smrtnost, kao posledica iznurenosti, gladi i teškog fizičkog rada, pa je dnevno umiralo pet do osam ljudi. Više logoraša je za ovo vreme ubijeno ili ranjeno, a velike grupe su odvođene na navodni rad u nepoznatom pravcu, i više se nikada nisu vratile. Iako su Maks Luburić i Eugen Kvaternik, držali govore logorašima obećavajući im oslobođenje kada završe sa radom, ovo je bio uvod u genocid, u kome će do kraja rata od ustaša stradati više stotina hiljada Srba, Jevreja i Cigana. Unikatni i do sada neprikazivani filmski materijal o počecima logora Jasenovac i radu logoraša na Lonjskom polju, od kojih je kasnije većina stradala, snimio je za „Hrvatski slikopis“, verovatno početkom septembra 1941. godine, pionir hrvatske kinematografije Stanislav Novorita.

„Za vreme ovih radova bili smo i filmovani i kako smo čuli, bioskopskoj publici saopšteno je preko platna da su to Srbi, koji su izbegli od četničko-komunističkog nasilja, a kojima su hrvatske vlasti dale utočište i hleba te sada marljivo rade na obnovi Hrvatske.“

(Izjava Sime Đurkovića: Zapisnik od 12. juna 1942. godine sastavljen u Komeserijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu)

Krstionica kneza Višeslava (1942)

Ministar nastave u vladi NDH Stjepan Ratković 13. avgusta 1942. godine u atrijumu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti vrši svečanu primopredaju Krstionice kneza Višeslava predsedniku akademije Tomi Matiću, uz prisustvo predstavnika vlade i ustaškog pokreta. Sedamnaest dana kasnije, 30. avgusta, održan je mimohod učenika srednjih i osnovnih škola grada Zagreba, koje je osmislilo Ministarstvo nastave. Stariji i mlađi učenici, zajedno sa profesorima, prošli su u redu ispred palate HAZU i gledanjem prema krstionici na ulazu zgrade, i dizanjem desne ruke, odnosno ustaškim pozdravom, odaju joj dužnu počast.

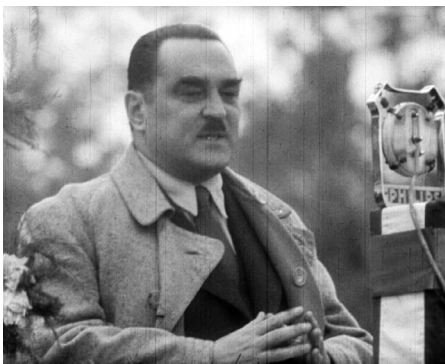
U maju 1942. godine u Veneciji izvršena je svečanost primopredaje „Krstionice kneza Višeslava“ u prisustvu arheologa Ljube Karamana, koja je potom dopremljena iz Kraljevine Italije u kvislinšku Nezavisnu državu Hrvatsku. Ona je zamenjena za dve slike starog italijanskog majstora Vitoria Karpača, „Sveti Petar mučenik“ i „Sveti Sebastijan“, koje su se čuvale u Štrosmajerovoj galeriji u Zagrebu. Time je „povijestni i nacionalni spomenik“ napokon stigao u Hrvatsku, gde je tek u avgustu 1942. godine izložen u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, kada je predsednik akademije Matić održao prigodan govor „o povijesnome, arheološkom i kršćanskom značenju toga spomenika“. Ova krstionica je posle II svetskog rata, 1958. godine, odnešena u Split i ušla u stalnu postavku Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Međutim, istorija ovog spomenika donosi sasvim drugačije činjenice o njemu. Kada je 1853. godine osnivan gradski muzej Koror u Veneciji, monasi kapucineri su mu poklonili kamenu šestougaonu krstionicu, visine 90 centimetara i širine 1,2 metra, sa reljefnim ukrasom u vidu stubića kao i krsta, koja oko otvora ima latinski natpis na kome piše „da ju je izradio sveštenik Jovan, u vreme kneza Višeslava“. Iste godine je poznati istoričar Ivan Kukuljević Sakcinski pretpostavio da se iza imena kneza Višeslava krije ili srpski knez Višeslav, s kraja VIII veka, ili možda otac zahumskog kneza Mihaila, s kraja IX veka, što je i prihvaćeno u katalogu Muzeja Koror 1859. godine. Sledeće godine je direktor zadarske gradske biblioteke Ferari Kupili, objavio podatke iz jednog, danas izgubljenog spisa s kraja XVIII veka, gde je opisano rušenje krstionice kraj katedrale u Ninu 1746. godine, kada je njen kameni baptisterijum odnesen u nepoznatom pravcu. Njegovo mišljenje da je reč o hrvatskom spomeniku nekritički je prihvatio istaknuti istoričar i kanonik Franjo Rački tvrdeći da je vladar sa krstionice hrvatski knez Višeslav (do tada potpuno nepoznati iz bilo kog izvora), čiju vladavinu je smestio između Muncimira i Tomislava. Hrvatski ugledni akademik Luka Jelić je 1911. godine pokrenuo iskopavanja u Ninu i navodno našao ostatke građevine u kojoj je bila krstionica. Kada je 1960. godine vršena revizija Jelićevih iskopavanja, uočeno je da u njegovoj dokumentaciji nema „ni najosnovnijih tehničkih podataka o građevini“ i da oni ne odgovaraju stvarnom stanju na terenu, odnosno da nema ni traga bilo kakvim ostacima građevine sa njegovog crteža. Uprkos otkriću očiglednog falsifikata, na velikoj međunarodnoj izložbi „Hrvati i Karolinzi“ 2000. godine, ovaj spomenik je bio na centralnom mestu među eksponatima. Dve godine kasnije, istaknuti zadarski arheolog Jakšić je objavio rad koji je izazvao šok i protivljenje u Hrvatskoj, skrenuvši pažnju na propuste prilikom ranijih istraživanja, dokazujući da krstionica nije iz Nina i da tamo nikada nije ni dospela. Na kraju, na osnovu validnih istorijskih izvora treba reći, da je jedini poznati slovenski vladar sa imenom Višeslav iz ovog doba, srpski knez, koga spominje vizantijski car Konstantin Porfirogenit u svom delu „O upravljanju imperijom“. Njegova teritorija se pružala u južnim delovima nekadašnje antičke provincije Dalmacije, a najznačajnije crkveno središte na tom prostoru između Splita i Drača bio je Kotor, na čelu čije episkopije se u to vreme nalazio sveštenik po imenu Jovan (on se spominje među prisutnima na carigradskom saboru 787. godine). Postoje indicije da je krstionica zapravo odnesena iz crkve na Prevlaci kod Tivta izgrađenoj početkom IX veka, o čemu je pisao poznati arheolog Đorđe Janković. U svakom slučaju i film je učestvovao u jednoj iskonstruisanoj istorijskoj zabludi i falsifikatu, a sličan primer tretiranja istorije, zabeležen je i u novije vreme u tehnički profesionalno urađenom, ali istorijski potpuno neutemeljenom televizijskom serijalu *Hrvatski kraljevi*, punom izmišljenih događaja i ličnosti.

foto: Jugoslovenska kinoteka

Putem preporoda – Jugoslavija juče i danas (1938)

foto: Jugoslovenska kinoteka

Nakon delova sa sahrane kralja Aleksandra 1934. godine i pratećih događaja, težište se pomera na 1935. godinu i dolazak Milana Stojadinovića na čelo jugoslovenske vlade. U međuvremenu je njegova stranka, Jugoslovenska radikalna zajednica, popularno zvana Jereza, postala najača partija u državi, a sam Stojadinović vodeći političar. Kroz govor komentatora i zvučne snimke političara, prate se rezultati vlade od 1935. godine i priprema za nove izbore, u novembru 1938. godine. Stojadinović i njegovi ministri Korošec, Spaho, Stošović, Janković, Cvetković, Krek, Đorđević i Kabalin, predstavljaju postignute uspehe u unutrašnjoj i spoljnoj politici, poljoprivredi, saobraćaju, građevini, narodnom zdravlju, trgovini, industriji, narodnoj odbrani. Spominju se ugovori o prijateljstvu sa Bugarskom, Mala antanta, Balkanski sporazum, susreti Stojadinovića sa Čanom, Musolinijem, Geringom i Hitlerom, a potporu priči o uspesima i izgradnji Kraljevine Jugoslavije daju partijski mitinzi u Negotinu, Kruševcu, Petrogradu... Film se završava predizbornim propagandnim govorom Milana Stojadinovića, snimljenim u filmskom studiju.

—
Fascinantno urađeni političko propagandni film *Putem preporoda* o izornoj kampanji predsednika jugoslovenske vlade Milana Stojadinovića i njegove stranke Jugoslovenske radikalne zajednice (JRZ), pronađen je pre nekoliko godina u Ruskoj kinoteci – Gosfiljmo fondu (Jugoslovenska kinoteka je posedovala samo kratku desetominutnu verziju filma pod nazivom *Vlada Milana Stojadinovića*). Cilj filma je bio da se na jezgrovit i popularan način predstavi trogodišnji rad vlade, da bi se pospešila kampanja pred izbore zakazane za novembar 1938. godine. Zahvaljujući vladajućem položaju stranke i znatnim finansijskim sredstvima, snimanje je počelo 2. novembra 1938. godine, dvadesetak dana posle raspisivanja izbora, a premijera filma je bila krajem novembra. U izradi skica i dekora JRZ je dobila stručnu i finansijsku pomoć iz Nemačke, na čelu čije ekipe je bio baron fon Volcogen, dok je predstavnik Filmske sekcije JRZ bio Vojin Đorđević. On je iz Berlina redovno slao izveštaje šefu Filmske sekcije JRZ-a Gradimiru Kozomariću, o izradi filma u UFA studiju. Odlično snimljen i montiran, sa verovatno najboljim tonom u našoj predratnoj kinematografiji, film je imao zadatak da se poređenjem zatečenog stanja i rezultata rada Stojadinovićeve vlade, istakne ostvareni napredak zemlje. Film je uglavnom odlično primljen u celoj Kraljevini, dok zbog političkih razloga nije prikazan u Savskoj i Primorskoj banovini. Veština Stojadinovićeve propagandne mašinerije i pionirsko korišćenje novih medija, filma i radija, bili su takvi da bi im pozavideli i današnji vodeći političari i njihovi izborni štabovi.

„Tehnički i tonski, film Putem preporoda je do sada naš najbolji film... Govor ličnosti je savršeno reprodukovan, kao i muzika i pesma... Film je potpuno uspeo u svakom pogledu i zaslužuje pažnju naše publike, koja voli film.“ (Dnevni list Vreme, 28. Novembar, 1938)

Program
etnoloških filmova
Markiza de Vevrana

Marquis de Wavrin
Program of
Ethnological Films

Program etnoloških filmova Markiza de Vevrana

Marquis de Wavrin
Program of
Ethnological Films

Markiz Rober de Vevran (1888 – 1971), etnolog – istraživač, antropolog i pionir belgijske kinematografije, je u periodu 1913. do 1937. godine, istraživao Južnu Ameriku, proučavajući urođenička plemena sa kojima se susretao, mahom u slivovima reka Orinoko i Amazon. Poreklom iz jedne od najstarijih porodica u Flandriji, svojim ličnim bogatstvom je finansirao istraživanja, snimajući kamerom, regije, kulture, način života i tradicije različitih etničkih grupa, koje su postepeno uništavane neumoljivim napretkom moderne civilizacije. Snimio je četiri dugometražna i sedam kratkometražnih filmova, kao i hiljade fotografija. Takođe je napisao brojne knjige i članke o Latinskoj Americi. Od 1970. godine, „izgubljeno filmsko blago” Robera de Vevrana je bilo u skladištu Kraljevske kinoteke Belgije, da bi od 2006. godine, arhivista i antropolog Grejs Vinter pregledala tri sačuvana filma, kao i 48 izdvojenih rolni, iz kojih je rekonstruisala i četvrti film.

Od Vevranovog prvog filma, *U središtu nepoznate Južne Amerike* bilo je sačuvano samo 12 originalnih minuta, da bi se na osnovu podataka iz stare štampe, fotografija i odlomaka pronađenih u pariskom CNC-u dobio film od 39 minuta. U tom filmu, slike autohtonih ljudi su mahom dati kroz kadrove iz daljine, koji još uvek nisu bili zasnovani na bližem, intimnom odnosu između snimatelja i subjekta, kao u njegovim kasnijim filmovima. Ipak, za razliku od drugih filmova vremena, njegovi junaci često gledaju u kameru direktno, radoznalo i bez straha.

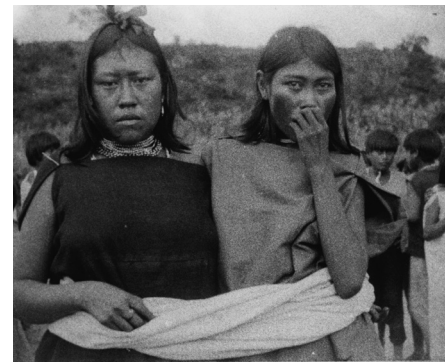
Njegov najpoznatiji film, i drugi po redu, je *U zemlji skalpova*, koji je nastao na osnovu 20.000 metara materijala snimljenih na ekspediciji između 1926. i 1930. godine. U ovom vrlo popularnom filmu, kome su ime nametnuli producenti (iako većina snimljenih plemena nisu bili lovci na ljudske glave) do izražaja su došli ne samo snimci ljudi, već i pejzaži, gradovi, flora i fauna, zbog čega je poznati kritičar Žan-Pol Drajfus između ostalog zapisao „To je zapravo jedan od najboljih dokumentarnih filmova ovog trenutka, zato što pruža nešto što je od stvarne vrednosti za čovečanstvo i posebno zato što je lišen bilo kakve imperijalističke ili kolonijalističke propaganda”. Izdavanjem sabranih sačuvanih dokumentarnih ostvarenja Markiza de Vevrana 2017. godine, Belgijska kinoteka je povratila sećanje na velikana etnografskog filma, koji je stvarao u isto vreme kada i mnogo poznatiji Robert Flaerti.

U središtu nepoznate Južne Amerike

AU CENTRE DE L'AMERIQUE DU SUD
INCONNUE (BE, 1924)

CINEMATEK

R/Dir: Marquis de Wavrin
F/Ph: Marquis de Wavrin
Mt/Ed: Marquis de Wavrin

Filmski materijali koji su nastali na putovanjima Markiza de Vevrana po Južnoj Americi u periodu od 1919. do 1922. godine. Putovanje počinje na severu Argentine, a zatim se nastavlja preko celog Paragvaja, sa dužim zadržavanjem u Gran Čaku, da bi se cela avantura završila u Manaosu u Brazilu. Snimci uglavnom prikazuju Lengue, ali su takođe zastupljene sekvence Mataca i Tobija, kao i kadrovi grupa opisanih kao „Pareci iz Rio Guapore” (Brazil), Čiriguano (severoistočna Argentina) i „ribari Rio Grande” (Bolivija).

„Niko nije čuo za njega. Knjige i članci o vizuelnoj antropologiji – temi koja je postala veoma važna u domenu socijalne antropologije, zanemarile su činjenicu da je Belgijanac Markiz de Vevran jedan od začetnika etnografskog filma. On je isto tako jedan od prvih koji je koristio kameru od 35mm kao dnevnik u kome je beležio navike i običaje Indijanaca u Južnoj Americi.”

(Grace Winter, Luc Plantier: Catalogo, Il Cinema Ritrovato, 2018)

U zemlji skalpova

AU PAYS DU SCALP (BE, 1931)

CINEMATEK

R/Dir: Marquis de Wavrin
Ps/Sc: Irene Kuhn
Mt/Ed: Carl Himm

foto: Royal Film Archive of Belgium

Film je sniman od maja 1926. do juna 1930. godine u nekoliko zemalja Latinske Amerike. Markiz de Vevran je krenuo je iz Gvajkila u Ekvadoru, a prva stanica su bila ostrva Galapagos u Pacifiku, nekoliko stotina kilometara od ekvadorske obale. Posle povratka u glavni grad Ekvadora Kito, slučajnošću je došao do poznanstva sa plemenima indijanaca Okaina, Bore, Napo, Hivaro i Piro. Potom je istraživao tek otkrivene rudnike Maču Pikčua, koje su koristile Inke, da bi putovanje završio na ostrvu Guano.

„Od svih mojih putovanja po Južnoj Americi najdraže mi je ono koje sam opisao U zemlji skalpova. Nije najinteresantnije samo zbog naučnog istraživanja koje sam uspeo da sprovedem nego je ujedno i najfascinantnije. Trebalo mi je tri godine da završim ono što sam isplanirao, a za to vreme sam sakupljao legende i tradicije, posmatrao običaje i snimio mnoge idiome.“

(Marquis de Wavrin, L'ami du Peuple, April 29, 1931)

Program Briljantni Bajograf Eye Muzeja iz Amsterdama

The Brilliant Biograph,
Program from the
Eye Filmmuseum,
Amsterdam

Briljantni bajograf: Prve pokretne slike Evrope (1897-1902)

The Brilliant Biograph: Earliest Moving Images of Europe (US, 1897-1902)

Nova kompilacija *Briljantni Bajograf*, finansirana iz programa Evropske komisije pod imenom „Evropa odaje počast filmskom nasleđu“, je urađena putem visoko kvalitetne digitalizacije 50 izabranih filmova iz kolekcija Eye Film muzeja i Britanskog filmskog instituta.

Američka kompanija Mjutoskop, osnovana 1896. godine, prvobitno je izrađivala drvene uređaje za individualno gledanje pokretnih slika. Međutim, ubrzo je proširila svoje delovanje na javnu projekciju filmova snimljenih kamerom Bajograf, proširivši se i na Evropu 1897. godine, sa ograncima u Velikoj Britaniji (Britanski Mjutoskop i Bajograf Sindikat), Holandiji (Holandski Bajograf i Mjutoskop), Nemačkoj (Nemački Mjutoskop i Bajograf) i Francuskoj (Bajograf i Mjutoskop kompanija za Francusku). *Briljantni Bajograf* predstavlja primere nekih od vrhunaca ovih evropskih produkcija. Kompilacija je podeljena u pet tematski uređenih poglavlja, koji predstavljaju Evropu kako u prostoru tako i vremenski. Izbor se ne zasniva na istorijskoj ili geografskoj tačnosti, umesto toga, filmovi su sastavljeni u apstraktni kolaž da bi evocirali različite istaknute aspekte života s kraja veka, poput urbanizacije, rekreacije, turizma, tehnoloških inovacija i vodviljskih predstava.

Zbirka Mjutoskopa i Bajografa sadrži najstarije filmove koji se čuvaju u Eye Film Muzeju i obuhvata preko 200 filmova na originalnim 68mm trakama, snimljenim između 1897. i 1902. Godine čime je danas najveća postojeća kolekcija njihovih sačuvanih materijala (jedini preostali fondovi se nalaze još u depoima Britanskog filmskog instituta u Londonu i Muzeja moderne umetnosti u Njujorku).

Briljantni Bajograf je uspeo da reprodukuje veličinu i sjaj originalnih filmova snimljenih u Mjutoskopu i Bajografu putem digitalizacije u 8K rezolucije i projekcije u 4K rezoluciji.

Muzička pratnja za ove vrlo kratke i nepovezane filmove različitog sadržaja i ritma predstavljala je veliki izazov za bilo kog muzičara koji želi da improvizuje. Otuda je naručena posebna klavirska partitura, koju je komponovao i snimio Dan van den Hurk. Njegova partitura spaja kompilaciju u jednu celinu, teče duž njene strukture, istovremeno prepoznajući suštinsku vrednost svakog pojedinačnog filma.

„U sred mnoštva projektora sa ekstravagantnim imenima, koji su se takmičili za pažnju publike u prvim godinama bioskopa, Bajograf se izdigao iznad svih ostalih, sa oštrijom, stabilnijom i daleko većom slikom na platnu od svoje konkurencije, stvarajući pravi izvor čuda za sve one koji su videli njegove mogućnosti.“

(Luke McKernan, *Le Giornate del Cinema Muto*, 2000)

Irska pošta

THE IRISH MAIL (GB, 1898)

I Svakodnevnica / Život preko dana

I DAILY LIFE

foto: Eye Filmmuseum, Amsterdam

REKREACIJA U ŠEVENINGENU
Recreation in Scheveningen (NL, 1898)

SEOSKI PEJZAŽ BLIZU AMSTERDAMA
Countryside near Amsterdam (1898)

MAĐARSKA PORODICA
Hungarian family (1897)

ZADOVOLJSTVO U BEČU
Pleasure in Berlin (1899)

JAVNI TRANSPORT U AMSTERDAMU
Public transport in Amsterdam (1899)

POGREBNA POVORKA U RIMU
Funeral procession in Rome (1898)

PARADA CVEĆA U HARLEMU
Flower Parade in Haarlem (NL, 1899)

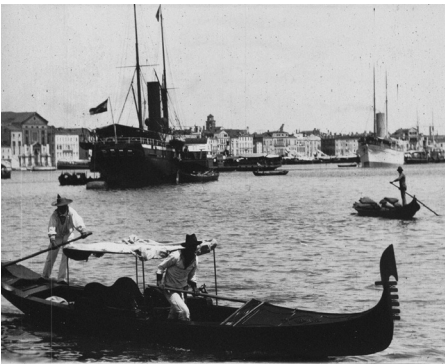
MONASI KAPUCINI U VATIKANU
Capuchin monks in Vatican City (1898)

PIJACA POVRĆA U VENECIJI
The vegetable market in Venice (1898)

IZUMITELJ VILIJAM KENEDI DIKSON HRANI GOLUBOVE U VENECIJI
Inventor William Kennedy-Laurie Dickson feeding pigeons in Venice (1898)

PUBLIKA NAPUŠTA CIRKUS KARE POSLE BIOGRAF ŠOA U AMSTERDAMU
Audience leaving Circus Carré after the Biograph show in Amsterdam (1899)

OD MONTE KARLA DO MONAKA
From Monte Carlo to Monaco (1899)

II Na talasima

II RIDING THE WAVES

MALTA
Malta (1901)

ŠEVENINGEN
Scheveningen (NL, 1898)

MUIDEN
Muiden (NL, 1900)

SAUTHEMPTON
Southampton (GB, 1898)

REKA ZAN
The river Zaan (NL, 1898)

MORNARIČKA VEŽBA
Naval exercise (GB, 1899)

PORTSMUT
Portsmouth (GB, 1899)

RATNI BRODOVI
Warships (GB/GE, 1900)

DVORAC KONVEJ, SEVERNI VELS
(ručno bojeno)
Conway Castle, North Wales
(GB, 1898) (hand-coloured)

foto: Eye Filmmuseum, Amsterdam

III Pozdravi iz...

III GREETINGS FROM...

PARIZ. KONKORD PALATA
Paris. Place de la Concorde (1897)

BERLIN. STARI MUZEJ, ULICA LIPA I TRGOVAČKA ULICA FRIDRIHŠTRASE
Berlin. Altes Museum, Unter den Linden and Friedrichstrasse (1897/1899)

LONDON
London (1899)

SAUTHEMPTON ULICA
Southampton High Street (1900)

AMSTERDAM. CENTRALNA STANICA I PRINSENGRAHT KANAL
Amsterdam. Central Station and Prinsengracht (1898/1899)

VENECIJA. KANAL GRANDE I MOST UZDAHA
Venice. Grand Canal and Ponte dei Sospiri (1898)

MEJDENHEND ŽELEŽNIČKA STANICA
Maidenhead junction (GB, 1898)

IV Napredak

IV MOVING FORWARD

KAPETAN DIZI PROMOVIŠE MARTINI AUTOMOBILE U ŠVAJCARSKOJ
Captain Deasy promoting Martini cars, Switzerland (1903)

„OKEAN“ NAJVEĆI BROD KOJI JE IKADA POLVIO, BELFAST
Launch of the ‘Oceanic’, the largest vessel ever floated, Belfast (1899)

RADNICI ŽELEZARE, NJUKASL
Iron foundry workers, Newcastle (1899)

MARVINOVA ELEKTRIČNA BUŠILICA
The Marvin electric drill (1898)

SER HAJRAM MAKSIM POKAZUJE SVOJE ORUŽIJE
Sir Hiram Maxim demonstrating his guns (1897)

REKLAMA ZA RADŽ-VITVORT BICIKLE
Advertisement for Rudge-Whitworth bicycles (1902)

ZAMAK VINDZOR
Windsor Castle (GB, 1899)

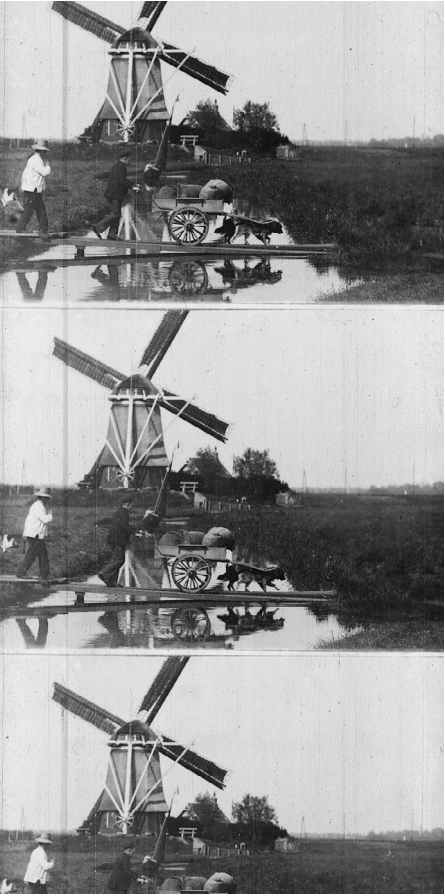

foto: Eye Filmmuseum, Amsterdam

V Telo u pokretu

V BODY IN MOVEMENT

OGAST, FAMILIJA ŽONGLERA
Agoust family of jugglers, 1898

IZVRNUTI BOKSERI
Upside down boxers (1899)

DEVOJKE SIROČIĆI U AMSTERDAMU
Orphan girls in Amsterdam (1899)

VEŽBA FRANCUSKE VOJNE ŠKOLE
French military school exercise (1897)

TRAJEKT U AMSTERDAMU
Catching the ferry in Amsterdam (1899)

OSTRVO MARKEN
The island of Marken (NL 1899)

KAMP U RIMU
Roma camp (1897)

TARANTELA
The Tarantella (1898)

DREVNI FORUM U POMPEJI
At the ancient forum
of Pompeii (1898)

PARIŽANI (ručno bojeno)
‘Les Parisiennes’ (1897)
(hand-coloured)

Učesnici XXII Festivala Nitratnog filma /
Participants of the XXII Nitrate Film Festival

Filmarchiv Austria, Vienna
DER ORLOW (1927)

Koninklijk Belgisch Filmarchief, Bruxelles /
Royal Film Archive of Belgium, Brussels
AU PAYS DU SCALP (1931)
AU CENTRE DE L'AMERIQUE DU SUD INCONNUE (1924)

B'lgarska Nacionalna Filмотека, Sofija /
Bulgarian National Film Archive, Sofia
BJALATA STAJA (1968)

Národní filmový archiv, Praha
KAŽDY DEN ODVAHU (1964)

Det Danske Filminstitut, Kobenhavn /
The Danish film Institute, Copenhagen
OTTE AKKORDER (1944)

Cinématheque Francaise / Musee du Cinema, Paris
L'HIRONDELLE ET LA MESANGE (1920)

Centre National du Cinema et de l'image animee –
direction du patrimoine Cinematographique, Paris (CNC)
LE DERNIER TOURNANT (1939)

Eye Filmmuseum, Amsterdam
THE BRILLIANT BIOGRAPH

Fondazione cineteca di Bologna
NIDHANAYA (1972)

Fondazione Centro Sperimentale di cinematografia -
Cineteca Nazionale, Roma
LA PORTA DEL CIELO (1945)

National Film Center - National Museum of Modern Art, Tokyo
CHUJI TABINAKKI DAISANBU GOYOHEN (1927)

China Film Archive, Beijing
FEN DOU (1932)

Nemzeti Filmintezet Magyarorszag /
National film institute Hungary – Film Archive, Budapest
UTÓSZEZON (1967)

Deutsche Kinemathek /
Museum für film und Fernsehen, Berlin
DER KATZENSTEG (1927)

FilmMuseum, Munchen
NATHAN DER WEISE (1922)

Nasjonalbiblioteket / The National Library of Norway -
Film and Broadcasting, Oslo
FANTE-ANNE (1920)

Cinemateca Portuguesa / Museu do cinema, Lisbon
O PÃO (1959)

Gosfilmofond of Russia, Moscow
RODNIK DLJA ŽAŽDUŠČIH (1965)
PUTEM PREPORODA (1938)

Filмотека Espanola, Madrid
LA TORRE DE LOS SIETE JOROBADOS (1944)

Svenska Filminstitutet, Stockholm
FLICKA OCH HYACINTER (1950)

George Eastman Museum, Rochester
JOAN THE WOMAN (1916)

Jugoslovenska kinoteka, Beograd
GREŠNICA BEZ GREHA (1930)
PJESMA O ZRAKAMA (cca 1938-1941)
POPLAVE U LONJSKOM POLJU (1941)
KRSTIONICA KNEZA VIŠESLAVA (1942)
HISTORIA DE UN GRAN AMOR (1942)
UN GRAND AMOUR DE BEETHOVEN (1936)

Indeks / Index

AU CENTRE DE L' AMÉRIQUE DU SUD INCONNUE (BE, 1924)	39
AU PAYS DU SCALP (BE, 1931)	40
BELA SOBA (BG, 1968)	10
BETOVEN / VELIKA BETOVENOVA LJUBAV (FR, 1936)	11
BLAGO (LK, 1972)	12
BORBA / ISTRAJAVANJE (CN, 1932)	13
BRILJANTNI BAJOGRAF: PRVE POKRETNE SLIKE EVROPE (US, 1897-1902)	42
BRILLIANT BIOGRAPH: EARLIEST MOVING IMAGES OF EUROPE, The (US, 1897-1902)	42
BJALATA STAJA (BG, 1968)	10
CHUJI TABINAKKI DAISANBU GOYOHEN (JP, 1927)	30
CIGANČICA ANE (NO, 1920)	14
DERNIER TOURNANT, Le (FR, 1939)	29
DEVOJKA I ZUMBULI (SE, 1950)	15
FANTE-ANNE (NO, 1920)	14
FEN DOU (CN, 1932)	13
FLICKA OCH HYACINTER (SE, 1950)	15
GRAND AMOUR DE BEETHOVEN, Un (FR, 1936)	11
GREŠNICA BEZ GREHA (JUG, 1930)	16
HIRONDELLE ET LA MESANGE, L' (FR, 1920)	23
HISTORIA DE UN GRAN AMOR (MX, 1942)	18
HLEB (PT, 1959)	17
ISTORIJA VELIKE LJUBAVI (MX, 1942)	18
IZVOR ZA ŽEDNE (SU, 1965)	19
JOAN THE WOMAN (US, 1916)	20
JOVANKA ORLEANKA (US, 1916)	20
KATZENSTEG, Der (GE, 1927)	28
KAŽDY DEN ODVAHU (CS, 1964)	31
KRAJ SEZONE (HU, 1967)	21
KRSTIONICA KNEZA VIŠESLAVA (1942)	35
KULA SEDAM GRBAVACA (ES, 1944)	22
LASTAVICA I SENICA (FR, 1920)	23
NATAN MUDRI (GE, 1922)	24
NATHAN DER WEISE (GE, 1922)	24
NIDHANAYA (LK, 1972)	12
ORLOV (GE, 1927)	25
ORLOW, Der (GE, 1927)	25
OSAM AKORDA (DK, 1944)	26
OTTE AKKORDER (DK, 1944)	26
PAO, O (PT, 1959)	17
PJESMA O ZRAKAMA (GE, cca 1938-1941)	27
POD GREHOM / REGINA, ILI OČEVI GRESI (GE, 1927)	28
POPLAVE U LONJSKOM POLJU (1941)	34
PORTA DEL CIELO, La (IT, 1945)	32
POSLEDNJI POVRATNIK (FR, 1939)	29
PUTEM PREPORODA – JUGOSLAVIJA JUČE I DANAS (1938)	36
PUTOVANJE BANDITA ČUIJA (JP, 1927)	30
RODNIK DLJA ŽAŽDUŠČIH / KRINICJA DLJA SPRAGLIH (SU, 1965)	19
SVAKODNEVNA HRABROST (CS, 1964)	31
TORRE DE LOS SIETE JOROBADOS, La (ES, 1944)	22
U SREDIŠTU NEPOZNATE JUŽNE AMERIKE (BE, 1924)	39
U ZEMLJI SKALPOVA (BE, 1931)	40
UTOSZEZON (HU, 1967)	21
VRATA RAJA (IT, 1945)	32

www.kinoteka.org.rs
kinoteka@kinoteka.org.rs